

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำกระบวนทัศน์แบบปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) มาเป็นกระบวนทัศน์หลักในการศึกษา เพื่อให้เห็นภาพรวมและบริบทรอบด้านของสถานการณ์ การสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบระหว่างพ่อแม่และลูกวัยรุ่นชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นใน ครอบครัวเกษตรกรจังหวัดอุดรธานี โดยการผสมผสานระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative) เป็นเครื่องมือในการศึกษาโดยผู้วิจัย ได้ศึกษา ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครอบคลุมหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดการสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ
2. พัฒนาการวัยรุ่นตอนต้น
3. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์
4. นโยบายการแก้ปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น
5. บริบททางสังคมอำเภอลับแล
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดการสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ

การสื่อสารมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์อย่างแยกกันไม่ออก ซึ่ง เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo, 1960) กล่าวว่า "ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ จำต้องมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสาร (Communication) กับผู้อื่นอยู่เสมอ นับตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้าจนถึงคืนค่ำมืดในแต่ละวัน ในบรรดากิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ประมาณมากกว่า 70% ถูกใช้เพื่อการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น ด้วยการพูด (Talking) การฟัง (Listening) การอ่าน (Reading) และการเขียน (Writing) นั้นหมายความว่า มนุษย์เราใช้เวลาวันละประมาณ 10-11 ชั่วโมง เพื่อการติดต่อสื่อสารกันด้วยการใช้ถ้อยคำ (Verbal Communication) และ การสื่อสารแบบไม่ใช้ถ้อยคำ (Nonverbal Communication)" (ชิตาภา สุขพรา, 2548)

1. ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสารหรือ “Communication” ในภาษาอังกฤษ หมายถึงศาสตร์แห่งการติดต่อสื่อสาร เป็นคำที่มาจากคำภาษาละตินว่า “Communis” ซึ่ง “Common” หรือ “Commonness” หมายถึงความร่วมมือกันหรือเหมือนกัน ซึ่งที่ผ่านมามีนักพัฒนาสังคมได้มีความสนใจศึกษารูปแบบกระบวนการสื่อสารของมนุษย์อย่างกว้างขวาง และมีการให้นิยามความหมายที่แตกต่างกันออกไป ตามทัศนะ หรือมุมมองเฉพาะศาสตร์ดังนี้ (ชิตาภา สุขพรวา, 2548 หน้า 12-13)

เอ็ดเวิร์ด สะเพียร์ (Edward Sapir, 1884–1939) กล่าวว่า การสื่อสาร คือการตีความ โดยการใช้สัญชาติญาณที่เกิดขึ้นแสดงออกเป็นท่าทาง หรือ สัญลักษณ์โดยไม่รู้ตัวต่อความคิด และต่อพฤติกรรมของบุคคล

วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilber Schramm, 1907 – 1987) ให้ความหมายว่า การสื่อสาร คือการมีความเข้าใจร่วมมือกัน ต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร

เจอร์เกน รอย และเกรกอรี เบทสัน (Jurgen Ruesch and Gregory Bateson, 1951) ให้ความหมายโดยสรุปว่า การสื่อสารไม่ใช่การถ่ายทอดข่าวสารด้วยภาษาพูดและเขียนโดยมีเจตนาชัดเจนเท่านั้น แต่หมายถึงพฤติกรรมทุกอย่างที่บุคคลหนึ่งกระทำ แล้วส่งผลให้บุคคลอื่นเกิดความเข้าใจ

ชาร์ล ออสกู๊ด (Charl E. Osgood, 1916 –1991) ให้ความหมายโดยทั่วไปว่า การสื่อสารเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้ส่งสารมีอิทธิพลต่ออีกฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้รับสาร โดยใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งถูกส่งผ่านสื่อที่เชื่อมต่อสองฝ่าย

วอร์เรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Worren W. Weaver, 1894 -1978) กล่าวว่า การสื่อสารมีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่าง ที่จิตใจของคนๆ หนึ่งอาจมีผลต่อจิตใจของคนหนึ่งไม่ใช่เพียงการพูดและการเขียนเท่านั้น แต่รวมถึงดนตรี ภาพ การแสดง และพฤติกรรมอื่นๆ ของมนุษย์

จากคำนิยามต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “การสื่อสาร” ไว้ต่างกันเนื่องจากการสื่อสารของมนุษย์นั้นมีความเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาต่างๆ และได้รับความสนใจศึกษาจากบุคคลในสาขาวิชาต่างๆ กัน ผู้ศึกษาในแต่ละสาขาวิชาจึงมองการสื่อสารในแง่มุมที่ต่างกันและใช้วิธีการศึกษา (Approach) การสื่อสารของมนุษย์แตกต่างกันไป หากวิเคราะห์ความหมายของคำว่า “การสื่อสาร” จากนักคิดที่กล่าวไว้ในข้างต้น จะเห็นได้ว่า สิ่งหนึ่งที่ความหมายเหล่านี้มีอยู่ร่วมกันก็คือ การสื่อสารของมนุษย์ตั้งอยู่บนหลักของความสัมพันธ์ (Relationship) กล่าวคือ ในการสื่อสารนั้นจะต้องมีผู้เกี่ยวข้องอยู่ 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร อีกฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ทั้งสองฝ่ายมีความเกี่ยวข้องกัน จึงอาจสรุปได้ว่า

“การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า “ผู้ส่งสาร (Source)” ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า “ผู้รับสาร (Receiver)” โดยผ่านสื่อ (Channel)” ซึ่งเป็นกระบวนการที่มนุษย์ถ่ายทอดความรู้ ความคิดหรือประสบการณ์ของตนไปยังบุคคลอื่น รวมถึงการรับความรู้ ความคิดจากบุคคลอื่นและนำมาปรับพฤติกรรมของตนเองโดยผ่านกระบวนการของการสื่อสาร

ความสำคัญของการสื่อสารในทางสังคมศาสตร์วางอยู่บนพื้นฐานของการที่มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคม (Social Creature) อาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อความปลอดภัย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ และฐานะของตนเองในสังคมนั้นเพื่อจะได้สามารถปฏิบัติได้อย่างสอดคล้องกับบริบท ทั้งนี้ การสื่อสารเป็นการสร้างการเรียนรู้ด้านการปรับตัวของมนุษย์ และเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เช่น พ่อแม่ มีบทบาทสำคัญในการสื่อสาร ถ่ายทอดประสบการณ์เพื่อสร้างการเรียนรู้ ประสบการณ์ และทักษะชีวิตให้กับลูกเพื่อให้เกิดการยอมรับในสังคม การสื่อสารจึงเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์ในสังคม ที่มีความสำคัญ ใน 6 ประการ หลัก ได้แก่ (ชิตาภา สุขพรา, 2548, หน้า 3-5)

1. ความสำคัญต่อความเป็นสังคม โดยการสื่อสารมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ป้องกันและแก้ไขข้อขัดแย้งในสังคม สร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณี และการสืบสานสายใยหน่วยย่อยต่างๆ ในสังคมเข้าไว้ด้วยกัน
2. ความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน คือการทำความเข้าใจกับสัญลักษณ์ต่างๆ ที่แสดงออกมาในสังคม ทั้งในรูปการสื่อสารกับตัวเอง หรือในฐานะของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ในการดำเนินชีวิตประจำวัน
3. ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมและธุรกิจ เพื่อทำความเข้าใจในภาพขององค์กรต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เช่น การโฆษณา ประชาสัมพันธ์
4. ความสำคัญต่อการปกครอง เพื่อสื่อสารในเรื่องของหลักเกณฑ์และบทบาทหน้าที่ของประชาชน และสร้างความเข้าใจแนวทางการดำเนินงานของฝ่ายปกครอง
5. ความสำคัญต่อการเมืองระหว่างประเทศ ในการสร้างความร่วมมือในเชิงการปกครอง การค้า และ เทคโนโลยีต่างๆ
6. ความสำคัญต่อบุคคล ในการสื่อสารสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ช่วยให้เข้าใจบทบาทของตนเอง เข้าใจผู้อื่น และเข้าใจโลกที่อยู่รอบๆ ตัว เพื่อให้ตนเองสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ ได้อย่างเป็นปกติสุข และได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนปรารถนาอย่างเหมาะสม

การสื่อสาร จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์บรรลุมิติประสบการณ์ต่างๆ ทั้งในระดับของบุคคลและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพสังคมปัจจุบันที่มนุษย์ขาดปฏิสัมพันธ์กัน ดังนั้น การสื่อสารจึงยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น ดังนั้นหากคนในสังคมขาดความรู้ความเข้าใจในการสื่อสารไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ ความคิด หรือทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันได้ ย่อมจะทำให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย

2. แนวคิดทางการสื่อสาร

2.1 การสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

การสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) เป็นกลุ่มนักคิดที่ปฏิเสธแนวคิดของฟรอยด์ (Sigmund Freud, 1856 — 1939) โดยปฏิเสธว่า สัญชาตญาณเป็นตัวแปรต้นของพฤติกรรม และได้เสนอมุมมองใหม่ของการสื่อสารโดยอธิบายในรูปของการสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) ซึ่งเชื่อว่าปฏิสัมพันธ์เชิงพฤติกรรมของมนุษย์ เกิดขึ้นจากการให้ความสำคัญกับตัวแปรการสื่อสารระหว่างบุคคลในการสร้างบุคลิกภาพมากกว่า รวมทั้งให้ความสำคัญกับเรื่องความเป็นอัตวิสัยของการสื่อสารของมนุษย์ ซึ่งผู้รับสารตีความเนื้อหาสาระไปตามความคิดของตน แทนที่จะเป็นไปตามความตั้งใจที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อ (กิตติ กันภัย, 2550) นักคิดในกลุ่มนี้ ได้แก่

จอร์จ ซิมเมล (George Simmel, 1858 –1918) เป็นนักสังคมวิทยา ผู้ได้รับอิทธิพลจาก ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin, 1809 –1882) ซึ่งมองว่าความก้าวหน้าในการวิเคราะห์ทางสังคมต้องอาศัยการทำความเข้าใจและการคิดในเชิงลึก มากกว่าที่จะใช้การเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัย แนวทฤษฎีการสื่อสารของซิมเมล (George Simmel, 1858 – 1918) ที่โรเบิร์ต อี พาร์ค (Robert E. Park, 1864 – 1944) ได้อ้างถึงอธิบายว่า สังคมประกอบด้วย การสื่อสารของปัจเจกบุคคล ซึ่งการสื่อสารทุกชนิดของมนุษย์เป็นการแสดงให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนในลักษณะต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องในเชิงหมู่ไปไ้มา เกิดขึ้นท่ามกลางปัจเจกบุคคลที่มีความต่างระดับที่หลากหลายตามระยะห่างทางสังคม ดังนั้น การสื่อสารของมนุษย์จึงช่วยเติมเต็มความต้องการพื้นฐาน เช่น มิตรภาพ ความก้าวร้าวรุนแรง เพื่อหารายได้ ยังชีพ การศึกษา หรือเป้าหมายตามความปรารถนาอื่นๆ ในขณะที่เดียวกันการสื่อสารที่มีความเฉพาะในบางประเภทยังมีลักษณะที่กลายเป็นความเสถียรหรือตายตัวที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขเวลา การสื่อสารซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของบริบทพื้นที่

ชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลี (Charles Horton Cooley, 1864 – 1929) จอห์น ดิวอี้ (John Dewey, 1859 – 1952) และจอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead, 1863–1931) เป็นกลุ่มนักคิดที่ได้พัฒนาแนวคิดปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารที่อธิบายการสื่อสารระหว่างบุคคลใน 2 ลักษณะ คือ

1. การสื่อสารที่มีลักษณะเผชิญหน้าในกลุ่มปฐมภูมิ (The Primary Group) มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีความสำคัญต่อการสร้างธรรมชาติทางสังคมของคน ซึ่งหล่อหลอมมาจาก พ่อแม่ พี่น้อง เพื่อนฝูง ครูบาอาจารย์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มคนกลุ่มแรกที่เข้ามาในชีวิต

2. ตัวตนจากกระจกสะท้อน (Looking-glass Self) อธิบายว่า การมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์สะท้อนภาพสิ่งแวดล้อมอย่างฉับพลันต่อปัจเจกบุคคล เป็นเสมือนกระจกส่องความคิดจิตใจ (A mirror for the mind) “ฉันเป็นอย่างที่ฉันคิดว่าคุณคิดว่าฉันเป็นอย่างไร” (I am what I think you think I am) ซึ่งชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลี (Charles Horton Cooley, 1864 – 1929) กล่าวว่า “เรียงรายแต่ละคนคือกระจกสองตน สะท้อนให้เห็นตนเมื่อกรายผ่าน” แนวคิดนี้ได้ย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของคนและได้กลายเป็นวัตถุดิบในการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead, 1863–1931) ในเวลาต่อมา

แนวคิดที่สำคัญของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey, 1859 – 1952) อธิบายว่าปัจเจกบุคคลสามารถจะค้นหาตัวตนได้จากปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเท่านั้น ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้พยายามชี้ให้เห็นว่า พ่อแม่มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นผู้สร้างปฏิสัมพันธ์ และเป็นผู้ที่ลูกวัยรุ่นมีปฏิสัมพันธ์ด้วยมากที่สุดในครอบครัว ดังนั้นการค้นหาตัวตนของวัยรุ่นในเรื่องเพศ ผ่านตัวตนของพ่อแม่จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบของลูกวัยรุ่น ซึ่งในประเด็นนี้ สังคมไทยยังมีการศึกษาในเรื่องนี้น้อยมาก

ในขณะที่ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead, 1863–1931) ได้เสนอแนวทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์เสนอเชิงสัญลักษณ์ โดยมีด ปฏิเสธแนวคิดที่เชื่อว่า จิตกับกายแยกขาดจากกัน (Mind – body Dualism) เขานิยามว่า “I” หมายถึงแรงกระตุ้นเร้าภายในปัจเจกบุคคล (Impulsive tendency) ที่ตอบสนองต่อผู้อื่น ในทางตรงข้าม “Me” คือคนอื่น ๆ ที่ผสมผสานกันอยู่ภายในปัจเจกบุคคล (Incorporated Other) ประกอบด้วยทัศนคติทั้งหมดของผู้อื่นซึ่งปัจเจกบุคคลเกี่ยวกับการที่คนอื่นมองเขาหรือเธอว่าเป็นอย่างไร นั่นคือทัศนคติของคนอื่นที่ปัจเจกบุคคลคาดเดาแนวคิดที่สำคัญของมีด (George Herbert Mead, 1863–1931) คือ การสวมบทบาท ซึ่งหมายถึงความสามารถของปัจเจกที่มีตัวตน (Self Individual) ในการที่จะแสดงพฤติกรรมทางสังคมต่อตนเอง เช่นเดียวกับที่แสดงต่อผู้อื่น มีด (George Herbert Mead, 1863–1931) มองว่า ความคิด

จิตใจ (Mind) มีลักษณะเชิงสังคมและพัฒนาขึ้นในระหว่างกระบวนการสื่อสารกับผู้อื่น บัจเจกบุคคลค่อยๆ ทำความรู้จักตนเองผ่านการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่สื่อสารกับตนว่าพวกเขาคือใคร นอกจากนี้ มีด (Mead) ได้อธิบายเพิ่มเติมจากแนวคิดของคูลี (Charles Horton Cooley, 1864 – 1929) ซึ่งไม่ได้อธิบายในประเด็นกระบวนการก่อตัวของตัวตนเป็นอย่างไร โดยอธิบายว่า ไม่มีใครเกิดมาพร้อมกับตัวตน และตัวตนก็ไม่ได้พัฒนาไปตามสัญชาตญาณ แต่ตัวตนพัฒนาจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น โดยบัจเจกบุคคลซึมรับเอา ดีความและการให้ความหมายต่างๆ จากผู้คนหลากหลาย โดยเฉพาะช่วงต้นของชีวิต บัจเจกบุคคลค่อยๆ เรียนรู้ที่จะแสดงออก ไม่เพียงเพื่อให้สอดคล้องกับความคาดหวังต่างๆ ของผู้คนเฉพาะจำนวนหนึ่งเท่านั้น แต่ยังแสดงออกในลักษณะที่เป็นการตอบสนองของความคาดหวังของบัจเจกบุคคลโดยทั่วไปอีกด้วย

โดยสรุป ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์เป็นทฤษฎีที่มีลักษณะกว้างๆ มากกว่าเจาะลึกและอธิบายเรื่องการสื่อสารของมนุษย์ว่า เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนและความหมายของสัญลักษณ์ แต่เป็นแนวคิดที่ทำความเข้าใจกับพฤติกรรมของมนุษย์ โดยการเรียนรู้ว่าบัจเจกบุคคลให้ความหมายกับข้อมูลเชิงสัญลักษณ์ที่ใช้แลกเปลี่ยนกับคนอื่น ๆ ว่าอย่างไร ทฤษฎีนี้อาศัยแนวคิดหลักที่ว่า บัจเจกบุคคลกระทำต่อสิ่งต่างๆ บนพื้นฐานของความหมายซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้มีต่อบัจเจกบุคคลความหมายเหล่านี้เกิดนอกเหนือการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่นและความหมายเหล่านี้ถูกปรับเปลี่ยนในกระบวนการตีความของบัจเจกบุคคลนั่นเอง

2.2 การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

แนวคิดในเรื่องการสื่อสารส่วนใหญ่ล้วนมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งสิ้น แตกต่างกันเพียงจำนวนของผู้ที่บุคคลต้องการสื่อสารด้วยเท่านั้น ว่ามีหน่วยเป็นอย่างไร รายบุคคล หรือเป็นกลุ่มคน ซึ่งที่ผ่านมาแนวคิดในเรื่องการสื่อสารระหว่างบุคคลมีนักคิดจำนวนมากที่มีข้อเสนอและให้ความหมายไว้หลากหลาย ได้แก่ (ชิตาภา สุขพริมา, 2548, หน้า 15)

โจเซฟ เอ. เดวิตโต (Joseph A. Devito, 2005) กล่าวว่า “การสื่อสารระหว่างบุคคล คือ การสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล 2 คน ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน เช่น พ่อ แม่ และ ลูก นายจ้าง ลูกจ้าง ครู นักเรียน คู่รัก เพื่อน ฯลฯ”

ซาราห์ เทรินโฮล์ม และอาเธอร์ เจนเซน (Sarah Trenholm and Arthur Jensen, 2011) กล่าวว่า “การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคล 2 คน มีการแลกเปลี่ยนบทบาทในการเป็นผู้รับและผู้ส่งสาร เพื่อการติดต่อซึ่งกันและกันผ่านทางกิจกรรมซึ่งมีความหมาย”

ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2554) อธิบายว่า “การสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก และความต้องการของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารและเกิดปฏิกิริยาตอบสนอง โดยปกติแล้วจะเป็นการสื่อสารโดยการพูด ที่ผู้พูดและผู้ฟังปรากฏตัวต่อหน้ากัน การสื่อสารนั้นประกอบด้วย วัจนภาษา และอวัจนภาษา และเป็นการสื่อสารแบบสองทาง”

มลินี สมภพเจริญ (2551) อธิบายว่า “การสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึง การสื่อสารที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาทำการสื่อสารกันในลักษณะที่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร สามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารกันโดยตรง และเป็นการสื่อสารแบบตัวต่อตัว หรือการสื่อสารแบบเผชิญหน้า”

ชิตาภา สุขพรา (2548, หน้า 19) ได้อธิบายลักษณะของการสื่อสารระหว่างบุคคลว่าเป็นกระบวนการของการติดต่อกัน แนวทาง วิธีการ หรือผลที่เกิดขึ้นกับบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะบุคคลต้องสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ อยู่เสมอ เป็นกระบวนการที่ไม่สามารถย้อนกลับหรือทำซ้ำไม่ได้ เกิดขึ้นภายใต้บริบททางวัฒนธรรมซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะและวิธีการในการสื่อสารของบุคคลแต่ละคน อีกทั้งยังเป็นกระบวนการปรับตัวเข้าหากันของบุคคลซึ่งอาจมีความแตกต่างกันเพื่อให้สื่อสัมพันธ์กันได้ ซึ่งในการสื่อสารแต่ละครั้งจะประกอบด้วยมิติ 2 ด้าน คือ มิติด้านเนื้อหา และมิติด้านความสัมพันธ์

จากการให้ความหมายของนักคิดด้านการสื่อสารระหว่างบุคคล สรุปได้ว่า ความหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึง การสื่อสารระหว่างคน 2 คน ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยคู่สื่อสารมีบทบาทเป็นทั้งผู้รับและผู้ส่ง ในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก ด้วยข้อมูลข่าวสารที่มีความยืดหยุ่นสูง โดยใช้กระบวนการสื่อสารทั้งวัจนภาษา และอวัจนภาษาที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจในความหมายร่วมกัน

3. อุปสรรคของการสื่อสาร

การสื่อสารจะมีประสิทธิผลเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพขององค์ประกอบต่างๆ นั้นเอง อุปสรรคสำคัญที่สกัดกั้นประสิทธิผลของการสื่อสาร ได้แก่

3.1 อุปสรรคที่เกิดจากผู้ส่งสาร

กระบวนการสื่อสารนั้นมีจุดเริ่มต้นที่ผู้ส่งสาร ถ้าผู้ส่งสารขาดความรู้ความเข้าใจที่มีต่อการสื่อสารนั้น การสื่อสารก็จะขาดประสิทธิผล ดังนั้นผู้ส่งสารที่ดีจึงต้องมีความพร้อมในการสื่อสาร ประกอบด้วย มีความรู้ความเข้าใจในสารที่จะสื่อออกไป เข้าใจวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร มีทัศนคติที่ดีต่อทุกองค์ประกอบในการสื่อสาร ควบคุมความรู้สึกและความเชื่อมั่นของตนเอง ในขณะที่สื่อสารได้ และมีพฤติกรรมแสดงออกในการสื่อสารสอดคล้องกับเนื้อหาของสาร

3.2 อุปสรรคที่เกิดจากผู้รับสาร

อุปสรรคที่เกิดจากผู้รับสารจะมีอุปสรรคเช่นเดียวกับอุปสรรคที่เกิดจากผู้ส่งสาร จุดสุดท้ายของกระบวนการสื่อสารนั้นก็คือ ผู้รับสาร และเป้าหมายสำคัญของผู้ส่งสาร คือ ต้องการผลบางประการจากผู้รับสาร ดังนั้นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อประสิทธิผลของการสื่อสารก็คือ ปัจจัยภายในตัวของผู้รับสารเอง ได้แก่ ดุลยพินิจในการประเมินความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร การเลือกเปิดรับ เลือกให้ความสนใจ และเลือกจดจำ ภูมิหลังด้านความรู้และประสบการณ์ และ อารมณ์ในขณะรับสาร

3.3 อุปสรรคที่เกิดจากสาร

เนื่องจากสารเป็นข้อมูลที่ถือได้ว่าเป็นผลิตผลของผู้ส่งสารที่เกิดจากเหตุการณ์ หรือจากความคิด ความรู้สึกของผู้ส่งสารที่ต้องการถ่ายทอดส่งไปยังผู้รับสารเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางประการ ดังนั้นตัวสารก็สามารถเป็นปัจจัยทำให้การสื่อสารไม่ประสบผลสำเร็จได้เช่นกัน โดยมีปัจจัยต่างๆ เช่น ปริมาณของสาร ความเหมาะสมและความต่อเนื่องของเนื้อหาสาร การจัดลำดับและประเภทของสาร และ การเลือกใช้ภาษาในการสื่อสารเป็นตัวกำหนด

3.4 อุปสรรคที่เกิดจากช่องทางการสื่อสาร

ช่องทางการสื่อสารก็เป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารได้ เช่น ความเหมาะสมของช่องทางที่ใช้ สภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ขณะทำการสื่อสาร เช่น เกิดสิ่งรบกวนด้านกลไกของช่องทางการสื่อสาร (Mechanical Noise) หรือสิ่งรบกวนด้านการแทนความหมาย (Semantic Noise)

4. การสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ

4.1 ความหมายเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ

เพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ หมายถึง พฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่มุ่งให้เกิดความปลอดภัยจากการตั้งครรภ์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ประกอบด้วย (Sexual Health and Responsibility Program [SHARP], 2004)

1. การตั้งเป้าหมายของชีวิตและวิเคราะห์ถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการมีเพศสัมพันธ์
2. ใส่ใจต่อคุณค่าของตนเองและผู้อื่น
3. วางแผนการดำเนินชีวิตทางเพศอย่างปลอดภัย เช่น การใช้ทักษะการปฏิเสธ ยืนยันการมีจุดยืนเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย
4. หลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงที่นำไปสู่การตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์

ในช่วงเวลากว่าทศวรรษที่ผ่านมา “เรื่องเพศ” ในสังคมไทย มีการเปลี่ยนแปลงไปมากมาย บุคคลมักรับรู้และเรียนรู้เรื่องราวหลากหลายมิติของ “เรื่องเพศ” จากข่าวที่สื่อนำเสนอเป็นประจำ ได้แก่ ปัญหาความรุนแรงทางเพศ ปัญหาเรื่องเพศของเยาวชน และปัญหาเฉพาะด้านของกลุ่มประชาสังคมที่ทำงานเรื่องเพศ ได้แก่ กลุ่มรณรงค์เพื่อสิทธิของคนรักเพศเดียวกัน กลุ่มสนับสนุนทางเลือกของผู้หญิงท้องไม่พร้อม อนึ่งหลายปรากฏการณ์ “เรื่องเพศ” ในสังคมไทยสะท้อนให้เห็นว่าความคิดเรื่องเพศเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะตั้งแต่ ช่วงปลายปี 2553 หลังเกิดเหตุการณ์พบซากตัวอ่อนมนุษย์จากการทำแท้งจำนวน 2,002 ซาก ในวัดไผ่เงิน เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร ชาวดังกล่าว นับเป็นข่าวใหญ่ที่สุดในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ที่ขาดความรับผิดชอบในสังคมไทย วาทกรรมที่เกิดขึ้นๆ มาเน้นนานถึงความเป็น “เมืองพุทธ” ซึ่งวาทกรรมดังกล่าวขัดแย้งกับความเป็นจริงที่พบซากตัวอ่อนมนุษย์จำนวนมหาศาล การถกเถียงและวิพากษ์วิจารณ์ในกรณีของวัดไผ่เงินบ่งชี้ว่า คนจำนวนไม่น้อยไม่ได้มองว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องที่ต้องปกปิดอีกต่อไป แต่ควรสนับสนุนให้เยาวชนได้เรียนรู้เรื่องเพศอย่างถูกต้อง และใช้ถุงยางอนามัยเพื่อปกป้องตัวเองได้เมื่อ “ถึงเวลานั้น” ดังตัวอย่างข่าวพาดหัวที่ว่า “ผู้ปกครองเห็นด้วยกว่าร้อยละ 90 สอนเพศศึกษาสกัดทำแท้ง” (ไทยโพสต์, 2555)

5. ค่านิยมเรื่องเพศในสังคมไทย

ในสังคมไทย เรื่องเพศเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน การสื่อสารเรื่องเพศจึงมีเงื่อนไขเรื่องบริบท เวลา สถานที่ อำนาจ และความสัมพันธ์ของบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางความรู้ ความคิดและค่านิยมของคนในสังคมส่วนใหญ่คือ สมาชิกของกลุ่มชนชั้นนำ นับจากสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา จะพบว่าแบบแผนพฤติกรรมทางเพศ รูปแบบการแต่งงาน และโครงสร้างครอบครัวได้ถูกกำหนดในลักษณะของชายเป็นใหญ่ อุดมการณ์เรื่องเพศ การแต่งงานและวิถีปฏิบัติทางเพศของคนในสังคมถูกผูกโยงเข้ากับอัตลักษณ์แห่งชาติภายใต้วาทกรรม “วัฒนธรรมอันดีงามของไทย” ดังนั้น เพศวิถีใดที่ถูกชนชั้นนำซึ่งต่อมาคือชนชั้นปกครองผู้กำหนดนโยบาย ณ ช่วงเวลานั้นๆ ประเมินว่า ขัดกับแบบแผนวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ตัวอย่างเช่น เพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน และเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เพศสัมพันธ์นอกสมรส การขายและซื้อบริการทางเพศ ถูกนโยบายในฐานะที่เป็นกลไกทางสังคมกำหนด ค่านิยมและวิถีปฏิบัติของคนในสังคม สภาพดังกล่าวส่งผลต่อวิธีการที่บุคคลใช้สื่อสารเรื่องเพศวิถีด้วยความกังวลว่าพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศจะนำไปสู่การสร้างปัญหาที่ส่งผลต่อการเบี่ยงเบนออกจาก “วัฒนธรรมอันดีงามของไทย” การกำหนดนโยบายด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข หลักสูตรการเรียนการสอนเรื่องเพศ วาทกรรม และแบบเรียน ในสถานศึกษาในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาของไทย ล้วนอยู่ภายใต้กรอบคิดนี้ (ธวัชชัย พาชื่น และพิมพ์วิทย์ บุญมงคล, 2551, หน้า 15-41)

การสื่อสารเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเพศในสังคมไทยจึงเป็นประเด็นละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรม ซึ่งสังคมยินยอมให้มีพื้นที่และรูปแบบการพูดถึงได้เฉพาะในพื้นที่ส่วนตัว หรืออาจมีการแทรกซึ่งไปในที่สาธารณะได้เฉพาะในวาระพิเศษ ด้วยเงื่อนไขของสถานภาพทางสังคมของบุคคลและอำนาจที่บุคคลครอบครอง แต่ในปัจจุบันเมื่อกำหนดเรื่องเพศได้ถูกระทบโดยวาทกรรมเรื่องเพศของสังคมโลกาภิวัตน์ คำนิยมเรื่องเพศจึงเปลี่ยนไป มีการนำมาเปิดเผยมากขึ้นในพื้นที่สาธารณะ นำมาสู่การถกเถียงกันของคนในสังคมว่าเรื่องเพศยังคงควรเป็นเรื่องที่สมควรถูกปกปิดต่อไป หรือควรถูกหยิบยกขึ้นมาสื่อสารให้เกิดความเข้าใจ (กุลภา วจนสาระ, 2551, หน้า 1)

ปัจจุบัน สังคมไทยมีการสื่อสารเรื่องเพศผ่านสื่อและกิจกรรมหลายรูปแบบ ทั้งวัจนภาษา และอวัจนภาษา ที่อยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น บทประพันธ์ แบบประเพณีนิยม งานวรรณกรรมและสื่อสิ่งพิมพ์สมัยใหม่ เรื่องสั้น นวนิยาย นิตยสาร และงานทัศนศิลป์ ทั้งที่เป็นงานดั้งเดิมอย่างภาพวาดฝาผนังและงานศิลปะสมัยใหม่ ตลอดจนความบันเทิงสมัยใหม่รูปแบบต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ ตลอดจน ที่จัดไว้สำหรับนักท่องเที่ยว รวมถึงสื่อโป๊ที่เป็นสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์หลายรูปแบบที่วัยรุ่นในปัจจุบันสามารถหาซื้อหรือดาวน์โหลดผ่านอินเทอร์เน็ตได้ไม่ยาก ซึ่งผู้วิจัยมีทัศนะต่อเรื่องนี้ว่า วัยรุ่นในยุคการสื่อสารไร้พรมแดน มีโอกาสรับสื่อกระตุ้นในเรื่องเพศจาก หลายช่องทาง ที่ส่งผลต่อกำหนดเรื่องเพศและการมีพฤติกรรมเพศสัมพันธ์ ปริมาณการตั้งครรภีในวัยรุ่น และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 ทำให้รัฐเริ่มมีนโยบายเพื่อการแก้ไขปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ จนนำไปสู่การกำหนดหลักสูตรเพศศึกษาในระบบโรงเรียน

กฤตยา อาชวนิจกุล (2554) ได้กล่าวถึง วิธีการทางสังคมไทยเรื่องเพศว่า เป็นการควบคุมพฤติกรรมทางเพศ ผ่านคำสอนที่เป็นข้อห้ามปฏิบัติและข้อสนับสนุน ได้แก่

ข้อกำหนดในลักษณะ **จงทำ (Do)** เช่น รักนวลสงวนตัว รักเดียวใจเดียว อดเบรี้ยวไว้กินหวาน มี เซ็กส์ (Sex) เมื่อพร้อม ทำตัวให้เรียบร้อย แต่งตัวมิดชิด แต่งตัวให้ตรงเพศ เข้าตามตรอกออกตามประตู เรื่องเพศเป็นเรื่องส่วนตัว จงพูดคุยกับเพศตรงข้ามในที่เปิดเผย

ข้อกำหนดในลักษณะ **อย่าทำ (Don't)** เช่น อย่ารักในวัยเรียน อย่ามีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร อย่ามีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน อย่าหมกมุ่นในเรื่องเพศ อย่าแสดงออกว่ามีความต้องการทางเพศ อย่าชิงสุกก่อนห่าม อย่าให้ใครถูกเนื้อต้องตัว อย่าพูดคุยเรื่องเพศ เด็กไม่ควรรู้เรื่องเพศ อย่ามีเพศสัมพันธ์กับเพศเดียวกัน ซึ่งข้อกำหนดในลักษณะนี้ เป็นการใช้อำนาจทางวัฒนธรรมเป็นกลไกควบคุมผ่านความคิดเชิงจารีต ประเพณี หรือชุดความคิดต่างๆ ที่ถูกส่งผ่านวาทกรรมซ้ำ

เพื่อสร้างวัฒนธรรมทางเพศสองมาตรฐาน ในลักษณะของการใช้ความรู้ ความเข้าใจ และค่านิยม ต่อเรื่องเพศวิถีที่ต่างชุดกันในการสั่งสอนผู้หญิงกับผู้ชาย

ในขณะที่เดียวกันการขัดเกลาทางสังคมในเรื่องเพศที่ให้อิสระต่อการมีประสบการณ์ทางเพศในเพศชาย ที่ควรจะมีประสบการณ์เรื่องเพศก่อนการแต่งงาน ชายไทยแท้ในกรอบเพศภาวะที่ว่านี้จึง 'ต้องเป็นผู้ชายที่เจนโลกโลเกีย มีทั้งทักษะและความรู้ อาจสังสมได้จากเพศสัมพันธ์ชั่วคราวชั่วคราวจากการซื้อประเวณี และจากผู้หญิงสาวที่ "ไม่รักนวลสงวนตัว" ในสังคมไทยมีค่านิยมเรื่องเพศประการหนึ่งว่า การเป็นชายแต่ขาดประสบการณ์เรื่องเพศก็เป็นเหมือนกับอัศวินที่มีอาวุธเป็นเพียงดาบดัวที่ขาดการลับคม ในขณะที่มีค่านิยมว่า ผู้หญิงไทยควรต้อง "รักนวลสงวนตัว" ไม่มีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน สภาพดังกล่าวเป็นการกำหนดความรับผิดชอบต่อผลของการมีเพศสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้กลไกเชิงอำนาจที่เน้นการควบคุมกำกับสถานทางเพศ มากกว่าที่จะให้ความสำคัญต่อผลที่เกิดขึ้นจากการมีเพศสัมพันธ์ทั้งหญิงและชาย (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554, หน้า 82-83)

ในสังคมไทยค่านิยมเรื่องเพศจึงแตกต่างกันระหว่าง หญิงและชาย แตกต่างทั้งเงื่อนไขเรื่องอายุ บริบท เวลา และ สถานที่ ในหญิงวัยรุ่นเรื่องเพศถือเป็นเรื่อง "ละเอียดอ่อน เป็นเรื่องส่วนตัว เป็นเรื่องที่ควรปิดบังซ่อนเร้น" เป็นสิ่งที่ไม่ควรนำมาเปิดเผยหรือกล่าวถึงในที่สาธารณะ วาทกรรมเรื่อง "การรักนวลสงวนตัว" จึงถูกนำมาใช้เป็นแนวคิดหลักในการรณรงค์แก้ปัญหาพฤติกรรมทางเพศของเยาวชน และรณรงค์เรื่องการป้องกันการติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ จากสถาบันทางสังคมต่างๆ รวมถึงความพยายามสื่อสารกับเด็กและเยาวชนในฐานะอนาคตของชาติว่า ยังไม่ถึงวัยที่ "สมควรจะเข้าไปยุ่งเกี่ยว" กับเรื่องเพศ โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่าที่ผ่านมา การสื่อสารในเรื่องเพศกับวัยรุ่นหญิง ยังเป็นการสร้างมุมมองทางสังคมและค่านิยมเรื่องการรักษาตัวผ่านการใช้วิธีการควบคุมกำกับในเพศหญิง การสื่อสารแฝงนัยเรื่องของ "วัยที่เหมาะสม" ในการมีเพศสัมพันธ์ด้วยคำว่า "การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร" ในขณะที่ในวัยรุ่น/เยาวชนชาย ค่านิยมและการสื่อสารในลักษณะดังกล่าวยังเปิดกว้างมากกว่า (สุไลพร ชลวิไล และพิมพ์วิทย์ บุญมงคล, 2551, หน้า 12-13)

6. การสื่อสารเรื่องเพศในครอบครัว

ความคิดเรื่องเพศในสังคมไทยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงมาจากรากฐาน มุมมองและวาทกรรมของชนชั้นนำ จากหลักฐานทางวรรณกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ที่สำคัญ ได้สะท้อนเรื่องราวในเรื่องเพศในสังคมไทยว่า ผู้ชายล้วนเป็นผู้สร้างและผู้กระทำต่อหญิงในเรื่องเพศ เช่นตกเป็นเมีย ตกเป็นอนุ หรือยอมต่อผู้ชาย โลกทัศน์กับการพูดเรื่องเพศในสังคมไทยจึงได้รับการยอมรับที่แตกต่างกันระหว่างหญิงชาย และที่ส่งผลต่อรูปแบบการสื่อสารเรื่องเพศศึกษาของพ่อแม่ กับลูก

วัยรุ่น ระบบบจารีตประเพณีทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในโลกแห่งการยอมจำนนที่เป็นผู้ถูกกระทำ การสื่อสารเรื่องเพศในวงสาธารณะ เป็นสิ่งหยาบคายและอนาจาร การพูดเรื่องเพศเป็นสิ่งที่ต่ำต้อยน่าละอาย ทำให้ความเข้าใจเรื่องเพศจึงเป็นอวิชชา ไปโดยปริยาย (ชลเทพ ปันบุญชู, 2550) ในขณะเดียวกัน ค่านิยมดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการศึกษาทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศในครอบครัว ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการสื่อสารในครอบครัวมีปัจจัย ได้แก่

6.1 ความเชื่อในเรื่องเพศ

อิทธิพลความเชื่อในเรื่องเพศนับได้ว่ามีความเชื่อมโยงไปถึงการให้คุณค่าและความหมายในเรื่องเพศที่แตกต่างกันระหว่างคนในชนบทที่มีการศึกษาน้อย กับคนชั้นกลางในเมือง โดยพบว่า ครอบครัวเกษตรกรในสังคมชนบท ซึ่งเป็นสังคมส่วนใหญ่ของไทย กระบวนการให้ความรู้เรื่องเพศมีลักษณะเป็นเรื่องที่ส่วนใหญ่รู้สึกว่าเป็นเรื่องเร้นลับ เป็นเรื่องที่ปกปิด ยังไม่สมควรนำมาพูดกันในที่สาธารณะ แต่เป็นเรื่องปกติที่พบสอดแทรกอยู่ในข้อกำหนดของประเพณีต่างๆ วรรณคดี บทเพลง ความรู้ทางการแพทย์ ฯลฯ เรื่องเพศในสังคมไทยจึงเป็นการสื่อสารในมิติของการควบคุม กำกับ ที่เชื่อมโยงกับคุณค่าทางศีลธรรม จนกลายเป็นค่านิยมของสังคมที่ผ่านมา การสื่อสารในเรื่องเพศเป็นการให้ความรู้แบบมุขปาฐะ เนื้อหาความรู้เรื่องเพศมักเป็นเรื่องบทบาททางเพศ ความเป็นเพศและความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ผ่านวรรณคดีไทย และเพลงพื้นบ้าน หรืออยู่ในรูปของการให้ความรู้ในระบบสถานศึกษา (เกษมศรี อิศวศรีพงษ์ธร, ม.ป.ป.)

การสื่อสารเรื่องเพศศึกษาระหว่างพ่อแม่กับลูกวัยรุ่นที่ผ่านมา มีการดำเนินการเฉพาะในบางครอบครัวเท่านั้น โดยเนื้อหาของการสื่อสารส่วนใหญ่เป็นการเตือนไม่ให้มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรและเรื่องการดูแลสุขภาพอนามัยทางเพศ มีเพียงไม่กี่ครอบครัวที่พูดคุยเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย กล่าวได้ว่า พ่อแม่คนไทยส่วนใหญ่สอนเรื่องเพศศึกษาจากประสบการณ์ตรงของตนเองเป็นหลัก ในขณะเดียวกันพ่อแม่หลายคนยอมรับว่าตนเองไม่มีศักยภาพในการเป็นผู้สอนเรื่องเพศศึกษา โดยเฉพาะครอบครัวที่ไม่พูดคุยเรื่องเพศศึกษา ได้ให้เหตุผลว่า ลูกยังเด็กเกินไปที่จะเรียนรู้เรื่องเพศศึกษา และพ่อแม่ยอมรับว่ารู้สึกอายที่จะต้องพูดเรื่องเพศ นอกจากนี้ การกลัวว่าเพศศึกษาอาจกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้อยากเข้าไปข้องเกี่ยวกับเรื่องเพศ การคิดว่าลูกรู้แล้ว และการคิดว่าการสอนเรื่องเพศศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียน เป็นอุปสรรคสำคัญที่พบในการวิจัยครั้งนี้ (พรฤดี นิธิรัตน์, 2550)

6.2 บทบาทและบรรทัดฐานทางสังคมของพ่อแม่

บทบาทบรรทัดฐานและความคาดหวังของครอบครัว เป็นสาเหตุที่นำไปสู่การจัดการด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว พ่อแม่ที่ขาดการพูดคุย การที่ลูกไม่รับรู้ถึงความคาดหวังของพ่อแม่ การไม่ยอมรับต่อสถานะและความเปลี่ยนแปลงของลูก การเลี้ยงดูแบบสองมาตรฐานที่บางเรื่องผู้ใหญ่สามารถทำได้ โดยขาดการอธิบายและการทำความเข้าใจ ทำให้เด็กรู้สึกว่าตนเองเป็นสมาชิกชั้นสองในครอบครัว ถูกจำกัดเสรีภาพ ควบคุมพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด ถูกใช้อารมณ์ในการสื่อสาร ดังนั้น การพัฒนาทักษะการสื่อสารในครอบครัว จึงมีเป้าหมายเพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ไม่ใช่เพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารเพื่อบอกความรู้สึกนึกคิดของตนเองตามสภาพที่เป็นจริง เพื่อการรับฟังความคิดเห็น ด้วยท่าทีตั้งใจ และซักถามเมื่อไม่เข้าใจในสิ่งที่เกิดความไม่เข้าใจ สามารถสะท้อนความรู้สึกที่ดีต่อกัน แสดงความชื่นชม การขอบคุณ เห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ ดังนั้น การสื่อสารส่วนใหญ่ในระดับครอบครัวไทย จึงละเอียดคือการแสดงความสนใจในตัวเด็ก เพื่อให้รู้สึกถึงความรักและคุณค่าในตนเอง ด้วยการใช้คำพูดและกิริยาท่าทางที่อบอุ่น จริงใจ เพื่อให้เด็กรู้สึกมั่นคงในครอบครัวและมีความพร้อมในการสื่อสารกับผู้อื่น รวมไปถึงการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับความสามารถในการรับรู้ตามวัย และการเสริมแรงด้วยการชมเชยและให้กำลังใจ เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความสามารถในทางที่ควรและเหมาะสม โดยพ่อแม่คอยดูแลแนะนำ ให้กำลังใจ ตลอดจนการให้คำชมเชยที่จริงใจ เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดความมั่นใจและมีความพยายามในการสร้างสรรค์ให้เกิดความสำเร็จ (วิโรจน์ อารีย์กุล, 2555)

6.3 ความสัมพันธ์ในครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวเกษตรกรรมสู่การเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ทำให้พ่อแม่อยู่กับลูกตามลำพังเพื่อความคล่องตัวในการดำรงอยู่ในสภาพสังคม ที่ต้องหารายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย หน้าที่สำคัญของพ่อแม่จึงได้แก่ การสร้างสมาชิกใหม่และอบรมให้เป็นบุคคลที่พึงปรารถนาของสังคม ความเป็นครอบครัวที่เชื่อมโยงกันด้วยสายใยความผูกพัน (Intimacy) และความสัมพันธ์ (Relationship) จึงถูกละเลยการสื่อสารที่ดี ทั้งๆ ที่เป็นส่วนสำคัญในการขัดเกลาทางสังคม และพัฒนาทักษะสมาชิกในครอบครัวให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ ซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวด้วยการสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญตั้งแต่การสื่อความหมาย (Meaning) และส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร (Messages) ระหว่างกันในการทำความเข้าใจระหว่างสมาชิกในครอบครัว การแสดงปฏิริยาโต้ตอบระหว่างกันและตอบสนองต่อกันและกัน

ทั้งภาษาพูด ภาษาท่าทาง สัญลักษณ์ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ประเด็นเหล่านี้ได้ถูกละเลยเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ (จิตตินันท์ เดชะคุปต์, 2547)

ปัญหาครอบครัวที่พบในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากความบกพร่องของการสื่อสารในครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมากทั้งในด้านโครงสร้างและหน้าที่ ซึ่งแต่เดิมครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายซึ่งประกอบด้วยสมาชิกครอบครัวตั้งแต่ 3 ช่วงอายุ อาศัยอยู่ด้วยกันแต่ปัจจุบันครอบครัวมีขนาดเล็กลงเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งจากการศึกษาของ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล (2552) ในการศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวของคนไทย โดยมีพื้นที่ศึกษาครอบคลุมทุกภาคทั่วประเทศ จำนวน 5 ภาคๆ ละ 1 จังหวัด พบว่ามีครอบครัวเดี่ยวถึงร้อยละ 46.2% ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลด้านความคล่องตัวในการหารายได้ และการประกอบอาชีพ มีการใช้ชีวิตอย่างอิสระตามวิถีชีวิตแบบใหม่ของคนชั้นกลางในเมือง ซึ่งสภาพดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการสื่อสารในครอบครัว บทบาทของพ่อแม่ที่เปลี่ยนแปลงไปต่างต้องทำงานหารายได้มาดูแลครอบครัว ทำให้ช่วงเวลาในการดูแลลูกน้อยลง โอกาสในการพูดคุยน้อยลง เมื่อเกิดความไม่เข้าใจกันจึงนำไปสู่ปัญหาที่รุนแรงมากขึ้นได้ง่าย

6.4 การเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจและสังคม

วิถีชีวิตของครอบครัวเกษตรกรที่แตกต่างไปจากในอดีต บทบาทของผู้หญิงที่พบว่าจะถูกห้อมล้อมไปด้วยงานบ้านตลอดวัน เช่น ทำสวน ถนอมอาหาร ทำความสะอาด รีดผ้า ทำอาหาร เย็บผ้า ตัดไม้ หรือทำงานในสวนในไร่อื่นๆ ในขณะที่เด็กเล็กๆ จะวิ่งเล่นอยู่ใกล้ๆ หรือช่วยงานในบ้าน เท่าที่สามารถทำได้ (สุวรรณา ไชคประจักษ์ และชัต อุษุดตานนท์, 2548, หน้า 14-15) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว ส่งผลต่อบทบาทของสมาชิกในครอบครัว รวมถึงการทำหน้าที่ของระบบครอบครัว ด้วยระยะเวลาและความสัมพันธ์ ที่ห่างเหินกันไป ส่งผลต่อความรู้สึกผูกพัน การอบรมสั่งสอนเพื่อถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความคาดหวัง และกฎเกณฑ์ต่างๆ ให้กับลูกหลานตลอดจนรูปแบบในการปลูกฝังลักษณะนิสัย คุณธรรม จริยธรรม และแบบแผนการดำเนินชีวิตในสังคม การแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด การสร้างความสัมพันธ์ความผูกพันทางอารมณ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว รวมไปถึงบทบาทและความสำคัญของพ่อแม่ที่จะช่วยเหลือและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ล้วนเป็นประเด็นที่ถูกละเลยเพิ่มขึ้น (จิตตินันท์ เดชะคุปต์, 2547)

7. วิธีการสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบในครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญเนื่องจากมีบทบาทในการสร้างทักษะชีวิตให้กับวัยรุ่น หากมีการสร้างความเข้าใจ และเสริมพลังอำนาจในการสร้างการเรียนรู้ทักษะชีวิตให้กับลูก ครอบครัวก็จะสามารถเป็นสะพานเชื่อมวัยรุ่นเข้ากับสังคมภายนอกได้ การสื่อสารเรื่องเพศในครอบครัวจึงเป็นกลไกทางสังคมประการหนึ่งที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมเรื่องเพศของสังคมไทย เข้ากับการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งมีวิธีการสื่อสารที่รูปแบบวัจนภาษา และอวัจนภาษา ดังนี้

7.1 การสื่อสารด้วยวัจนภาษา

การสื่อสารด้วยภาษาในครอบครัวมีหลายรูปแบบ อาทิ สุภาพชนสอนหญิง ซึ่งพ่อแม่เรียนรู้ผ่านจากวรรณกรรมของกวีสุนทรภู่ ที่สะท้อนภาพการสอนเพศวิถีศึกษาของคนในสังคมไทยในอดีตว่าลูกผู้หญิงต้องรักษานวลสงวนตัว จะทำอะไรให้คิดถึงบุพการี แต่สภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันเป็นผลเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การรับเอาแบบอย่างวัฒนธรรมเรื่องเพศของประเทศอื่นๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของวัยรุ่นในด้านต่างๆ เช่น การแต่งกาย การรับประทาน วัตถุนิยม และพฤติกรรมทางเพศ สภาพดังกล่าวมีบทบาทต่อการใช้ชีวิตประจำวันของ “วัยรุ่น” อาทิ พฤติกรรมที่กล้าแสดงออกมากขึ้น ทั้งด้านการแต่งกาย การคบเพื่อนต่างเพศ หรือ เรื่องของเพศสัมพันธ์ (อริสรา กิตติพงษ์, 2553) ในขณะเดียวกันสังคมไทยได้นำเสนอสื่อเรื่องเพศมากมาย ทั้งวารสาร สิ่งพิมพ์ ทีวี ที่ใช้ช่องทางดาวเทียม เพื่อกระตุ้นการค้าโดยการนำเสนอภาพของสตรีที่นุ่งน้อยห่มน้อย กล้าพูดกล้าแสดงออกในเรื่องเพศ ผลการศึกษาธรรมเนียม ค่านิยม และความคิดเกี่ยวกับเรื่อง “เพศ” ในสังคมไทย ผ่านการใช้ “สื่อลามก” ของ ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2551) พบว่า เรื่องเพศในสังคมไทยยังคงถูกมองว่าหยาบคาย ต้องห้าม ทำให้สังคมเสื่อมทราม และเป็นต้นเหตุของปัญหาทางเพศ ในขณะที่สื่อลามก กลับเป็นที่นิยมในกลุ่มคนต่างๆ ทั้ง ชาย หญิง และ กลุ่มรักเพศเดียวกันในการซื้อหา แม้จะต้องแอบปิดบัง และซ่อนเร้น และเป็นที่ยอมรับกันเฉพาะในกลุ่มก็ตาม เรื่องเพศจึงดูจะเป็นเรื่องที่มี 2 มิติ มิติแรกถูกควบคุมจัดการโดยวัฒนธรรม และมิติที่สองถูกปิดบัง ซ่อนเร้น จากสังคมและเปิดเผยแพร่หลายในกลุ่มย่อย และเป็นที่ยอมรับกันเฉพาะในกลุ่มที่มีรสนิยมเหมือนกันเท่านั้น

7.2 การสื่อสารด้วยอวัจนภาษา

ทัศนคติของคนในสังคมไทยที่มีต่อสตรีนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากจีนและอินเดียที่เป็นสังคมชายมีอำนาจเป็นใหญ่ ดังนั้นการสอนเรื่องเพศศึกษาจึงเน้นให้สตรีได้รับการอบรมให้มีความเหมาะสม มีกิริยามารยาท คุณสมบัติแม่ศรีเรือน เช่น การประกอบอาหาร การประดิษฐ์เครื่องใช้ ในอดีตบิดามารดาจะเลือกคู่ครองให้เมื่อถึงวัยครองเรือน และสามีจะรับหน้าที่ในการดูแล

ผู้หญิงต่อไป ซึ่งผู้หญิงต้อง “รักษาวลสงวนตัว” จะคบขู้ผู้ชายไม่ได้ สังคมไทยมองผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ มีใจเรรวน ไม่มีเหตุผล จนสมัยรัชการที่ 4 วัฒนธรรมตะวันตกได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย เริ่มมีการให้การศึกษา และในสมัยรัชการที่ 5 จึงมีการส่งเสริมการศึกษาให้กุลสตรีแพร่หลายมากขึ้น จนในสมัยรัชการที่ 6 ทักษะคิดและค่านิยมของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ และสตรีเข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้น (วันทนี วาสิกะสิน, 2541)

การเรียนรู้เรื่องเพศของคนในสังคม เป็นการเรียนรู้ผ่านทางประเพณีและวัฒนธรรมไทย ซึ่งในอดีตได้ให้มีการอบรมสั่งสอนเรื่องเพศผ่านวิธีการต่างๆ จนนำมาสู่การเป็นภูมิปัญญาในเรื่องเพศ มีการประพฤติปฏิบัติกันในกรอบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งควบคุมและกำกับด้วยความหมายโดยนัยและการแสดงออกในสัญลักษณ์รูปแบบต่างๆ กลายเป็นค่านิยมของสังคมที่กำหนดกระบวนการให้คุณค่าต่อความหมายในเรื่องเพศ และเป็นสัญลักษณ์ของสังคมไทย ผ่านคำสอนสุภาพศีล เช่น สุภาพศีลสอนหญิงของสุนทรภู่ ที่มักมีการนำมาใช้ในการกำหนดบทบาทและพฤติกรรมและคุณสมบัติที่ดีของหญิงสาวในสังคมไทย ในการแสดงออกในที่สาธารณะ (www.oknation.net, 2012)

“ขอเจริญเรื่องตำรับฉบับสอน	ชาวประชาราษฎรสิ้นทั้งหลาย
อันความชั่วอย่าให้มันมีระคาย	จะสืบสายสุริยวงศ์เป็นมงคล
ผู้ใดเกิดเป็นสตรีอันมีศักดิ์	บำรุงรักษากายไว้ให้เป็นผล
สงวนงามตามระบอบให้ชอบกล	จึงจะพ้นภัยพาลการนินทา
เป็นสาวแซ่แร้วสวยสะอาด	ก็หมายมาดเหมือนมณีอันมีค่า
แม้แตกร้าวรานร่อยถอยราคา	จะพลอยพาหอมหายจากกายนาง
อันตัวต่ำแล้วอย่าทำให้กายสูง	ดูเยี่ยงยุงแววยังมีที่วางหาง
ค่อยเสียมเจียมใจจะไว้วาง	ให้ต้องอย่างกรियाเป็นนารี
จะนุ่งห่มดูพอสมควรดีสงวน	ให้สมควรรับพัทตร์ตามศักดิ์ศรี
จะผัดหน้าทาแป้งแต่งอินทรี	ดูวิผิวเนื้ออย่าเหลือเกิน
จะเก็บไรไว้ผมให้สมพัทตร์	บำรุงศักดิ์ตามศรีมิให้เขิน
เป็นสุภาพราบเรียบแลเจริญ	คงมีผู้สรรเสริญอนงค์ทรง
ใครเห็นน้องต้องนิยมชมไม่ขาด	ว่าฉลาดแต่งร่างเหมือนอย่างหงส์
ถึงรูปงามทราชมสงวนนวลอนงค์	ไม่รู้จักแต่งองค์ก็เสียมงาม
ประการหนึ่งซึ่งจะเดินดำเนินนาด	ค่อยเยื้องยาตรยกย่องไปกลางสนาม
อย่าไกวแขนสุดแขนเขาห้ามปราม	เสียมงามสงวนไว้แต่ในที

อย่าเดินกรายย้ายออกยกผ้าห่ม	อย่าเสยผมกลางทางหว่างวิถี
อย่าพูดเพื่อเจ้าไปไม่สู้ดี	เหย้าเรือนมีกลับมาจึงหาหรือ
ให้กำหนดจดจำแต่คำชอบ	ผิดระบอบแบบกระบวนอย่าควรถือ
อย่านุ่งผ้าพกใหญ่ใต้สะตือ	เขาจะลือว่าเล่นไม่เห็นควร
อย่าลืมหิ้วมัดเดินให้เพลินจิต	ระวังปิดปกป้องของสงวน
เป็นนารีที่ละอายหลายกระบวน	จงสงวนศักดิ์สง่าอย่าให้อาย
อนึ่งเนตรอย่าสังเกตให้เกินนัย	จงรู้จักอาการประมาณหมาย
แม้ประสพพบเหล่าเจ้าชู้ชาย	อย่าขม้ายท่าชะม้อยตะบอยแล
อันนัยนตาพาดัวให้มัวหมอง	เหมือนทำนองแนะออกบอกระแล
จริงมิจริงเขาเอาไปเล่าแซ่	คนรังแกมันก็ว่านัยนตาคุม"

แม้ว่าในทางสังคมศาสตร์ ความสำคัญของการสื่อสารวางอยู่บนพื้นฐานของการที่มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคม อาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อความปลอดภัย จึงต้องมีการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ และฐานะของตนเองในสังคมนั้น เพื่อจะได้สามารถปฏิบัติได้อย่างสอดคล้องกับบริบทในแต่ละสังคม (ชิตาภา สุขพรา, 2548, หน้า 3-5) แต่ວິຈນภาษาที่ได้รับการยอมรับในสังคมไทย โดยเฉพาะเพศหญิง จึงถูกปลูกฝังและขัดเกลาให้ควบคุม กำกับ กิริยา และการแสดงออกทางเพศ ทั้งกิริยาท่าทางการแสดงออก การสัมผัส การแต่งกาย การใช้ส่ายตา ซึ่งเป็นการควบคุมกำกับในเชิงอำนาจระหว่างเพศในสังคมชายเป็นใหญ่

8. การสื่อสารเรื่องเพศในครอบครัวเกษตรกร

ข้อมูลจากการศึกษาของสถาบันรามจิตติ (สถาบันรามจิตติ, 2555) ในการศึกษาสถานการณ์เด็กระดับเด็กและเยาวชนในรอบปี พ.ศ. 2554-2555 พบว่า การที่เด็กและเยาวชนได้รับความใส่ใจดูแลจากครอบครัว จะทำให้มีแนวโน้มที่จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเฉลี่ยดีกว่าเด็กซึ่งครอบครัวห่างเหินกัน ขณะเดียวกันยังพบอีกว่า เด็กซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับครอบครัวมีแนวโน้มในทางพฤติกรรมเสี่ยงอาทิ การดื่มเหล้า สูบบุหรี่ เล่นพนัน น้อยกว่าเด็กซึ่งครอบครัวห่างเหินกัน งานศึกษาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยด้านครอบครัวมีส่วนสำคัญและส่งผลกระทบต่อระดับสัมฤทธิ์ทางการศึกษาและพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ผ่านกลไกทางสังคมที่สำคัญได้แก่ การขัดเกลาทางสังคมอย่างใกล้ชิดจากพ่อแม่และคนในครอบครัว

ในอดีตการสื่อสารของพ่อแม่เกษตรกรจะให้ความสำคัญกับการสอนศีลธรรมและความกลัวต่อการผิดในหลักของศาสนา รวมทั้งจัดหาความต้องการพื้นฐานได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม ควบคุมดูแลป้องกันภัยจากอุบัติเหตุต่างๆ รวมถึงการกำหนดบทลงโทษทางกายภาพ เช่น การตี

การกำหนดโทษที่รุนแรง การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ให้ความสำคัญต่อเศรษฐกิจ รายได้ และการ ยำระดับทางสังคมสู่การเป็นชนชั้นกลาง จึงเกิดการสร้างสรรค์คติใหม่บทบาทของพ่อแม่เกษตรกร ในยุคปัจจุบันคือ การทุ่มเทดูแลลูกอย่างถูกต้องและให้การศึกษาไปจนถึงพัฒนาการที่สมบูรณ์แก่ ลูกๆ มุ่งวางรากฐานสำหรับชีวิตในอนาคตทั้งหมดให้กับลูก ซึ่งการเปลี่ยนผ่านของสังคมไทยจากใน อดีตมาสู่ยุคอุตสาหกรรม และทุนนิยมที่ระบบการค้าขายถูกควบคุมโดยกลไกตลาด ยิ่งเป็นสิ่งสร้าง มูลค่าของระบบการศึกษาให้เกิดความสำคัญมากขึ้นในทัศนะของพ่อแม่ เพราะเชื่อว่าจะเป็น วิถีทางในการสร้างทักษะและความรู้ที่นำไปสู่ความมั่นคงของชีวิตในอนาคต ครอบครัวเกษตรกรใน ปัจจุบันจึงนิยมมีลูกเพียง 1-2 คน และลูกได้กลายเป็นความหวัง และเป็นเป้าหมายในการลงทุน สำหรับอนาคตทั้งหมดของพ่อแม่ ลูกกลายเป็นทรัพยากรที่หายาก ที่พ่อแม่มีบทบาทหน้าที่ในการ สร้างความสำเร็จในอนาคตของลูก (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2550, หน้า 136-139)

พัฒนาการวัยรุ่นตอนต้น

1. ความหมาย

คำว่าวัยรุ่นในภาษาอังกฤษ คือ Adolescent มีที่มาจากภาษาละติน คือ Adolescere ซึ่งแปลว่าการเจริญเติบโต (To grow up) คำนี้จึงสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จากวัยเด็กเติบโตไปสู่วัยผู้ใหญ่ มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และ พัฒนาการทางเพศที่สมบูรณ์ เข้าสู่ความพร้อมที่จะมีเพศสัมพันธ์และตั้งครภได้

องค์การอนามัยโลก (WHO, 2010) ให้นิยามคำว่า วัยรุ่น (Adolescence) หมายถึง ผู้ที่อายุ 10-19 ปี เยาวชน (Youth) หมายถึง ผู้ที่อายุ 15-24 ปี และประชากรวัยเยาว์ (Young Population) หมายถึง ผู้ที่อายุ 10-24 ปี เป็นผู้ที่มิลักษณะ 3 ประการ คือ มีพัฒนาทางร่างกาย โดยมีวุฒิภาวะทางเพศ มีพัฒนาทางจิตใจ ซึ่งการให้ความหมายนั้นยังมีมุมมองที่แตกต่างกันใน เรื่องของอายุทั้งในแง่ทางกาย ทางจิตวิทยาและทางสังคมวัฒนธรรม

สหประชาชาติได้คาดการณ์ไว้ว่านับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2010 จะมีวัยรุ่นทั่วโลก (อายุ 15-19 ปี) ประมาณ 40 ล้าน ถึง 594 ล้านคน โดยวัยรุ่นในแถบเอเชียจะเพิ่มขึ้นประมาณ 17 ถึง 360 ล้านคน พฤติกรรมสุขภาพที่เกิดขึ้นของวัยรุ่น จะส่งผลถึงสุขภาพะทั้งส่วนบุคคลและสังคมในระยะยาวใน หลายๆ ด้าน โดยเฉพาะผลต่ออนาคตของชาติซึ่งขึ้นอยู่กับทรัพยากรมนุษย์ที่มีความแข็งแรง มีคุณภาพของชีวิตที่ดี ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่รัฐ ต้องให้ความสำคัญกับการลงทุนเพื่อพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชากรในวัยนี้ (ลือชัย ศรีเงินยวง, 2552)

2. พัฒนาการและการเจริญเติบโตด้านร่างกาย (Physical Growth and Sexual Development)

พัฒนาการและการเจริญเติบโตแต่ละด้านอาจจะพัฒนาไปพร้อมกัน หรือด้านหนึ่งอาจจะล้ำหน้าไปก่อนก็ได้ โดยทั่วไปการเจริญเติบโตและอายุกระดูก มักสัมพันธ์กับ Secondary Sexual Characteristics ส่วนพัฒนาการทางด้านจิตใจและสังคมมักจะสัมพันธ์กับอายุ ทั้งนี้เมื่อเริ่มต้นเข้าสู่ช่วง Puberty ซึ่งเป็นกระบวนการที่ร่างกายเจริญเติบโตและพัฒนาเพื่อให้มีขนาดร่างกายใกล้เคียงผู้ใหญ่ (วิโรจน์ อารีย์กุล, 2555, หน้า 11-17) การเปลี่ยนแปลงทางฮอร์โมนที่สำคัญ ในช่วงวัยนี้ ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงและเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ร่างกายมีพัฒนาการในการสร้างฮอร์โมนที่สำคัญ ได้แก่ Hypothalamic Pituitary Grand (HPG) Axis, Hypothalamic Pituitary – Adrenal (HPA) Axis, Growth Hormone (GH) Axis, Leptin, Thyroid Hormones และ Cortisol ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายทั่วไป และการเปลี่ยนแปลงทางเพศ มีการสร้างและหลั่งฮอร์โมนเพศ และฮอร์โมนของการเจริญเติบโตอย่างมากและรวดเร็ว เกิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างรวดเร็ว แขนขาคือยาวขึ้นก่อนจะเห็นการเปลี่ยนแปลงอื่นประมาณ 2 ปี เพศหญิงจะไขมันมากกว่าชายที่มีกล้ามเนื้อมากกว่า ทำให้เพศชายแข็งแรงกว่า

การเปลี่ยนแปลงทางฮอร์โมนที่สำคัญในช่วงวัยนี้ส่งผลให้ร่างกาย มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่เห็นได้ชัดเจน คือ วัยรุ่นชายจะเป็นหนุ่มขึ้น นมขึ้นพาน (ห้วงมโตขึ้นเล็กน้อย กดเจ็บ) เสียงแตก หนวดเคราขึ้น และเริ่มมีฝันเปียก (Nocturnal Ejaculation - การหลั่งน้ำอสุจิในขณะหลับ และฝันเกี่ยวกับเรื่องทางเพศ) เป็นสัญญาณของการเข้าสู่วัยรุ่นของเพศชาย ส่วนวัยรุ่นหญิงจะเป็นสาวขึ้นคือ เต้านมมีขนาดโตขึ้น ไขมันที่เพิ่มขึ้นจะทำให้รูปร่างมีทรวดทรง สะโพกผายออก และเริ่มมีประจำเดือนครั้งแรก (Menarche) การมีประจำเดือนครั้งแรก เป็นสัญญาณบอกการเข้าสู่วัยรุ่นในหญิง ทั้งสองเพศจะมีการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะเพศซึ่งจะมีขนาดโตขึ้น และเปลี่ยนเป็นแบบผู้ใหญ่ มีขนขึ้นบริเวณอวัยวะเพศ มีกลิ่นตัว มีสิ่วขึ้น

3. พัฒนาการทางจิตใจและสังคม (Psychosocial Development)

ครอบครัว เป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดในช่วงวัยทารกหรือวัยเด็กซึ่งต้องได้รับการเลี้ยงดูจากคนในครอบครัว ซึ่งหากเป็นครอบครัวขยาย ซึ่งประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา เด็กก็จะเรียนรู้พฤติกรรมต่างๆ จากคนใกล้ชิดเหล่านี้ก่อนซึ่ง จอร์จ เฮอริเบิร์ต มีด (George Herbert Mead) (George H.M, 1967) นักทฤษฎีสังคมวิทยาชาวอเมริกัน อธิบายถึงพัฒนาการทางจิตของคนในสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงสัญลักษณ์นั้น เนื่องจากคุณลักษณะของมนุษย์โดยทั่วไปต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมเพื่อการมีชีวิตรอด และการอยู่ร่วมกันนั้นเป็นการ

กระทำที่ส่งเสริมความร่วมมือกัน รวมถึงเลือกสิ่งที่การกระทำบางอย่างของตนเพื่อความอยู่รอด และการยอมรับของคนในสังคม ทำให้เกิดกระบวนการคิดซึ่งประกอบด้วย จิต ตัวตน และ สังคม

พัฒนาการทางจิตใจและสังคมในแต่ละช่วงวัยของการเติบโตของเด็กเล็ก ช่วงวัยรูนับเป็นช่วงเวลาของพัฒนาการทางจิตใจและสังคมที่สำคัญที่สุด ซึ่ง จอร์จ เฮอริเบิร์ต มีด (George H.M,1967) นักคิดทางสังคมวิทยาอธิบายถึงพัฒนาการของเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ซึ่งประกอบด้วยพัฒนาการทางจิต ตัวตน และสังคม ดังนี้

3.1 จิต (Mind) มีลักษณะสำคัญคือเป็นการก่อเกิดในรูปแบบกระบวนการ ที่เริ่มจากการให้ความหมายของสิ่งต่างๆ ในสังคม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ความหมายของสิ่งนั้นมาอย่างต่อเนื่อง และสามารถวิเคราะห์ได้ว่าสิ่งใดควรกระทำหรือไม่ควรกระทำหากต้องอยู่ในสังคมนี้ เป็นการจัดระเบียบของกลุ่มที่ได้รับการยอมรับในสังคม (Organized Group)

3.2 ตัวตน (Self) เป็นการให้ความหมายของตนเองในการแสดงออกที่เพื่อสื่อสารไปยังคนในสังคม ให้รับรู้ถึง "ภาพตนเอง" (Self-image) ที่ต้องการให้คนในสังคมมองเห็นซึ่งเมื่อกระทำมาเป็นระยะเวลาต่อเนื่องจะค่อยๆ ผังลึกในจิตใจจนกลายเป็นความคิดของตนเอง (Self-Conception) การพัฒนาตัวตนนี้ จอร์จ เฮอริเบิร์ต มีด (George H.M,1967) ได้สรุปออกมาเป็น 3 ระยะของพัฒนาการของการก่อเกิดตัวตน (self) ในช่วงวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ดังนี้

3.2.1 ระยะการเล่น (Play Stage) หรือขั้นเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Role-Taking) เป็นช่วงการเรียนรู้ในวัยที่ยังเป็นเด็กทารก เริ่มมีพฤติกรรมเลียนแบบ แต่ยังคงอยู่ในแวดวงคนใกล้ชิด เพียง คนหรือสองคน การก่อเกิด ตัวตน (self) ในช่วงวัยนี้ยังไม่ชัดเจน

3.2.2 ระยะเกม (Game Stage) เป็นช่วงเด็กเริ่มเติบโตมากขึ้น เริ่มเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัวรวมถึงคนที่อยู่แวดล้อมตัว เริ่มเลียนแบบพฤติกรรม และการกระทำ รวมถึงวิธีคิดจากคนอื่นมากขึ้น ทำงานเป็นระบบมากขึ้น เป็นช่วงของการแสวงหาตัวตนของตนเองที่มีความซับซ้อนมากขึ้น อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้มากขึ้น อีกทั้งมีกิจกรรมต่างๆ ที่ถูกออกแบบและจัดการได้อย่างมีระบบระเบียบมากขึ้น

3.2.3 ขั้นสวมบทบาทของบุคคลทั่วไป (Generalized Other) เป็นช่วงที่ได้รับรู้ต่อความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติของชุมชนและสังคมที่ตนเองอยู่ร่วมในขณะนั้น และสามารถดำรงตนอยู่ในบรรทัดฐานของสังคมในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม รวมถึงรับรู้ถึงขอบเขตการกระทำของตนเองว่าสิ่งใดควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ ซึ่งเกิดจากการเทียบเคียงการยอมรับของคนสังคม

3.3 สังคม (society) เป็นการกระทำระหว่างกันซึ่งเกิดขึ้นจากการที่แต่ละบุคคล ยึดถือบทบาทที่ทำให้สามารถควบคุมลักษณะการโต้ตอบของตนเองได้จากการประเมินความ คาดหวังของบุคคลอื่นที่มีต่อตนเอง และสิ่งที่สังคมคาดหวังว่าจะได้เห็นจากการกระทำหรือ พฤติกรรมที่สังคมยอมรับนั่นเอง

จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George H.M, 1967) อธิบายถึง ความเชื่อมโยงระหว่าง จิตสำนึก ตัวตน และสังคมไว้ว่า การกำเนิดของจิตสำนึก (Mind) และตัวตน (Self) นั้นเป็น พัฒนาการที่เกิดขึ้นมาอย่างช้าๆ ในวัยเด็ก ผ่านการสวมบทบาทของผู้อื่น การทดลองกระทำและ มองเห็นถึงผลของการกระทำที่เกิดขึ้นจากการประเมินผลของบุคคลอื่น จึงเป็นการเรียนรู้ของแต่ละ คนที่จะสวมบทบาทของผู้อื่น ทั้งนี้หัวใจสำคัญของการเรียนรู้ก็คือภาษา ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นช่องทาง ของการถ่ายทอดสัญลักษณ์และกฎเกณฑ์ร่วมของสังคม รวมถึงการรักษาสมดุลของตัวตนในแต่ละ คนที่มีต่อสังคม ซึ่งตัวตนของเรานั้นประกอบไปด้วย ตัวตนที่เราแสดงความคิดเห็นและปฏิสัมพันธ์กับ ผู้อื่น ซึ่งเรียกว่า "Me" และตัวตนตามลักษณะเฉพาะของแต่ละคนซึ่งเรียกว่า "I" ซึ่ง "Me" เป็นผล ที่เกิดจากการที่รับรู้ของแต่ละคนจากทรรณะของผู้อื่นและความคาดหวังของผู้อื่น ในขณะที่ I เป็นความพยายามของแต่ละคนที่จะแสดงและเชื่อมโยงให้เกิดการกระทำเพื่อประสาน " Me" ซึ่งเป็นความคาดหวังของสังคมที่หลากหลายเข้าไว้ด้วยกัน

4. พัฒนาการของวัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) หรืออายุระหว่าง 10-13 ปี

ในช่วงวัยนี้ วัยรุ่นจะมีพฤติกรรมหลายอย่างที่เปลี่ยนไป เช่น ต้องการความเป็น ส่วนตัวมากขึ้น สนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมลดลงและโต้เถียงมากขึ้น และหากไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่ เช่น โรงเรียน หรือเพื่อนกลุ่มใหม่ ก็อาจนำไปสู่การมีพฤติกรรมต่อต้าน หรือหลบหน้า การฟัง ในช่วงนี้การพูดคุยด้วยเหตุผลจะได้ผลกว่าการดูแบบตามใจหรือแบบใช้อำนาจ พัฒนาการ ด้านพฤติกรรมของวัยรุ่นจะแสดงออกถึงความเป็นตัวตนที่ชัดเจนมากขึ้น ดังนี้ (วิทยากร เชียงกุล, 2552)

4.1 ความเป็นอิสระ (Independence) ต้องการความเป็นส่วนตัวและสนใจผู้ปกครอง น้อยลง เป็นอิสระมากขึ้น ขัดแย้งกับผู้ปกครองได้มาก

4.2 ความคิดศีลธรรมและอารมณ์ (Cognition Moral and Emotion) พบว่า มีความคิดเป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม มีจินตนาการการเพ้อฝันมากขึ้น อารมณ์แปรปรวนง่าย ระบบความคิดจะค่อยๆ พัฒนาเป็นแบบนามธรรมมากขึ้น คิดด้วยเหตุผลแต่ยังตัดสินใจด้วยการ มองผลระยะสั้นหรืออารมณ์

4.3 ภาพลักษณ์รูปร่างของตนเอง (Body Image Concerns) รู้สึกกังวลในการเปลี่ยนแปลงของร่างกายตนเองเป็นอย่างมาก ไม่มั่นใจในรูปร่างหน้าตาของตนเอง อยากรับจุดสนใจและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น

4.4 ตัวตน (Identity Development) มองอนาคตแบบอุดมคติ รู้สึกตนเองเป็นผู้ยิ่งใหญ่

4.5 เพศ (Sexuality) สนใจและมีจินตนาการเรื่องเพศ เรียนรู้บทบาทแต่ละเพศในสังคม พัฒนาการทัศนคติเรื่องเพศ อาจเริ่มมีแฟน ส่วนมากเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากความสนใจมากกว่าความรู้สึกที่ลึกซึ้งซึ่งต่อกัน พยายามทำความเข้าใจกับ รสนิยมทางเพศของตนเอง ค้นหาความหมายที่สำคัญของความรักความสัมพันธ์สำหรับตนเอง

4.6 กลุ่มเพื่อน (Peer Group Involvement) เพื่อนสนิทเป็นเพศเดียวกัน สนิทกับเพื่อนมาก อยากรู้ อยากลอง และอาจนำไปสู่การเกิดพฤติกรรมเสี่ยง-วัยรุ่นชอบใช้เวลาอยู่กับเพื่อนฝูงในกลุ่มเดียวกันมากขึ้น โดยจะใช้เวลามากในการสื่อสารกับบุคคลอื่นประมาณวันละ 8 ชั่วโมง แต่จะให้การติดต่อสื่อสารกับผู้ใหญ่อีกวันละ 40 นาทีเท่านั้น ทำให้วัยรุ่นมีความสุขมากกว่าการสื่อสารกับผู้ใหญ่ ซึ่งการทะเลาะเบาะแว้งจะเพิ่มมากขึ้นในช่วงนี้เนื่องจากวัยรุ่นจะพยายามปลื้มตัวออกมาเพื่อสร้างความเป็นอิสระให้กับตัวเองซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่การติดต่อสื่อสารกับเพื่อนก็นำมาซึ่งแรงกดดันของกลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะในช่วงอายุ 11-13 ปี ร้อยละ 90 วัยรุ่นจะคิดว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเพื่อน ซึ่งพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นจะถูกหล่อหลอมด้วยเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ อาจพบว่ามีท่าทีแปลกๆ แต่งตัวแปลกออกไป ใช้ภาษา ทรงผม เพื่อให้เข้ากับกลุ่มเพื่อนและได้รับการยอมรับจากเพื่อน

อิทธิพลจากกลุ่มเพื่อนมีผลต่อการชี้นำพฤติกรรมวัยรุ่น ทั้งการชี้นำในรูปแบบชอบเข้าสังคม หรือแบบต่อต้านสังคม ซึ่งอาจจะนำไปสู่การมีกิจกรรมกลุ่มที่นำไปสู่ภาวะเสี่ยงภัย เสพยาเสพติด อุบัติเหตุ การมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ปลอดภัย ซึ่งเป็นภาวะอารมณ์แปรปรวน (Mood Swing) จากพัฒนาการของสมองที่ทำหน้าที่ควบคุมการทำงานเกี่ยวกับการสังคม และอารมณ์ความรู้สึก (Amygdala) พัฒนาเร็วกว่าส่วนของสมองที่ควบคุมเรื่องเหตุผล การนึกคิด และการควบคุมตัวเอง (Frontal Cortex) ซึ่งในช่วงวัยนี้ หากพ่อแม่ไม่ได้สอนให้รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิดตั้งแต่เล็กๆ วัยรุ่นจะขาดความรู้ที่จะแยกแยะอะไรถูกผิด และจะไม่สามารถควบคุมอารมณ์ ทำให้ตัดสินใจผิดได้ วัยรุ่นจะเริ่มห่างจากทางบ้าน ไม่ค่อยสนิทสนมคลุกคลีกับพ่อแม่พี่น้องเหมือนเดิม แต่จะสนใจเพื่อนมากกว่า จะใช้เวลากับเพื่อนนานๆ มีกิจกรรมนอกบ้านมาก ไม่อยากไปไหนกับทางบ้าน เริ่มมีความสนใจเพศตรงข้าม สนใจสังคมสิ่งแวดล้อม ปรับตัวเองให้เข้ากับกฎเกณฑ์กติกาของกลุ่ม ของสังคม

ได้ดีขึ้น มีความสามารถในทักษะสังคม การสื่อสารเจรจา การแก้ปัญหา การประนีประนอม การยืดหยุ่นโอนอ่อนผ่อนตามกัน และการทำงานร่วมกับผู้อื่น พัฒนาการทางสังคมที่ดีจะเป็นพื้นฐาน มนุษยสัมพันธ์ที่ดี และบุคลิกภาพที่ดี การเรียนรู้สังคมจะช่วยให้ตนเองหาแนวทางการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับตนเอง เลือกวิชาชีพที่เหมาะสมกับตน และมีสังคมสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อตนเองในอนาคตต่อไป ในช่วงวัยรุ่นตอนต้นจึงมักพบพฤติกรรมที่แสดงออกแตกต่างไปจากในช่วงวัยเด็ก ได้แก่ (วิทยากร เชียงกุล, 2552)

1. พฤติกรรมดื้อรั้นต่อต้านผู้ใหญ่

วัยนี้จะแสดงพฤติกรรมที่แสดงความเป็นตัวของตัวเอง การพูดจาไม่ค่อยเรียบร้อย อารมณ์แปรปรวนเปลี่ยนแปลงง่าย ความรับผิดชอบขึ้นๆ ลงๆ เอาแต่ใจตัวเอง ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือครูอาจารย์หงุดหงิดไม่พอใจได้มากๆ ถ้าใช้วิธีการจัดการไม่ถูกต้อง เช่น ใช้วิธีดุด่าว่ากล่าว ตำหนิ หรือลงโทษรุนแรง จะเกิดปฏิกิริยาต่อต้าน เป็นอารมณ์ต่อกัน ไม่ได้ช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมวัยรุ่น วิธีการจัดการกับปัญหาพฤติกรรมเหล่านี้ เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจความต้องการของวัยรุ่น มีการตอบสนองโดยประนีประนอมยืดหยุ่น แต่ก็ยังคงมีขอบเขตพอสมควร พยายามจูงใจให้ร่วมมือมากกว่าการบังคับกันตรงๆ หรือรุนแรง สร้างความสัมพันธ์ที่ดีไว้ก่อน อย่าหงุดหงิดกับพฤติกรรมเล็กๆ น้อยๆ

2. ความล้มเหลวในโรงเรียน

การเปลี่ยนผ่านช่วงชั้นเรียนจากประถมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาพบว่า ความเครียดจากการเรียนที่ยากขึ้น การปรับตัวทำให้สถิติการออกจากการเรียนพบสูงมากกว่าในระดับมัธยมปลาย ซึ่งอาจเกิดจากปัญหาทั้งด้านบุคลิกจิตใจของวัยรุ่นแต่ละคน เป็นคนควบคุมตนเองได้น้อย มีความภาคภูมิใจในตนเองต่ำ มีปัญหาความบกพร่องในการเรียนด้านใดด้านหนึ่ง ได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนที่ได้น้อย มีปัญหาโรคซึมเศร้าหรือปัญหาทางอารมณ์อื่นๆ มีแฟน หรือเพศสัมพันธ์ การใช้สารเสพติด นอกจากนี้ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ขาดความรักความอบอุ่นจากครอบครัว หรือขาดการดูแลติดตามอย่างใกล้ชิดจากครูก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กวัยรุ่นยุติการเรียน

3. ความสัมพันธ์กับเพื่อนและอิทธิพลของเพื่อนต่อวัยรุ่น

กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นทั้งทางบวกและทางลบ เด็กที่จะสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนและสามารถเลือกเพื่อนที่ดีได้นั้น มักเป็นเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูที่ดี เป็นคนที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ภาคภูมิใจในตนเอง พึ่งตนเองได้ และเขาจะเลือกเพื่อนที่คล้ายเขา ในขณะที่อิทธิพลของเพื่อนในทางลบนั้นพบว่า การที่วัยรุ่นต้องการการยอมรับ การเห็นด้วยและการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ

กลุ่มเพื่อนสนิทมาก เด็กที่ถูกปฏิเสธทั้งจากเพื่อนสนิท และครอบครัว จึงมีแนวโน้มที่จะทำพฤติกรรมเสี่ยงมากเพื่อให้ตนเองเป็นที่ยอมรับซึ่งเป็นอิทธิพลที่ทำให้วัยรุ่นตัดสินใจได้ไม่ดี

4. การใช้สารเสพติด แอลกอฮอล์ และเล่นเกม

ตามธรรมชาติของวัยรุ่นจะมีความอยากรู้อยากเห็นอยากลองมาก ถ้าขาดการยับยั้งชั่งใจด้วย การที่อยู่ในกลุ่มที่ใช้สารเสพติด หรือเพื่อนใช้สารเสพติด จะมีการชักชวนให้ใช้ร่วมกัน บางคนไม่กล้าปฏิเสธเพื่อน บางคนใช้เพื่อให้เหมือนเพื่อนๆ เมื่อลองแล้วเกิดความพอใจก็จะติดได้ง่าย

5. พฤติกรรมรักร่วมทางเพศ

พฤติกรรมรักร่วมทางเพศ (Homosexuals) เป็นพฤติกรรมที่จะทำให้เกิดปัญหาตามมาได้มาก หากอาศัยอยู่ในสังคมที่ต่อต้านการร่วมเพศ คนที่เป็นรักร่วมเพศมักจะเจอปัญหาในการดำเนินชีวิตได้มากกว่าคนทั่วไป ในบางสังคมมีการต่อต้านพฤติกรรมรักร่วมเพศ ถูกรังเกียจ ล้อเลียน ไม่ยอมรับ ถูกต่อต้านจากคนใกล้ชิด

5. ปัจจัยเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยและพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น

วัยรุ่น เป็นช่วงวัยที่มีสถานะเสี่ยงและอันตรายได้ง่าย ในขณะที่เดียวกันก็เป็นวัยที่เป็นโอกาสทองในการเสริมสร้างสุขภาพะทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์ ความคิด ไหวพริบ ปฏิภาณในสังคมยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยีทุกรูปแบบ อัตราการเสียชีวิตของวัยรุ่นอันเนื่องมาจากพฤติกรรมเสี่ยงที่พบมากใน 5 อันดับแรก ได้แก่ อุบัติเหตุ เอดส์ โรคติดเชื้อ และยังพบว่า การทำแท้งเถื่อนเป็นสาเหตุการตายที่มากที่สุดในวัยรุ่นเพศหญิงในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากข้อมูลของสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล พบว่าสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว การเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัยและการสื่อสารที่รวดเร็วและพ่อแม่เข้าไม่ถึง ส่งผลต่อพฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่นที่พบว่ามีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกอายุน้อยลงค่าเฉลี่ยอายุ 15-16 ปี อัตราการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น 70 ต่อ 1,000 ประชากร และสูงที่สุดในอาเซียน ครอบครัวเดี่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ในจำนวนนี้ร้อยละ 30 เป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวแม่เลี้ยงเดี่ยวและอีกร้อยละ 30 ไม่มีผู้ปกครอง และยังมีปัญหาวัยรุ่นในด้านอื่นๆ เช่น IQ ต่ำ เล่นเกมส์ 2,500 คนต่อเดือน (วิโรจน์ อารีย์กุล, 2555, หน้า 1-3) ซึ่งพฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่นในเรื่องเพศแตกต่างกันตามปัจจัย ดังนี้ (สายฝน เอกวางกูร, 2555)

5.1 ปัจจัยภายในบุคคล ประกอบด้วย ธรรมชาติของช่วงวัย และสมรรถนะด้านการคิด วิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าเยาวชนมีโอกาสเกิด พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศได้มากกว่าช่วงวัยอื่น เนื่องจากพัฒนาการทางสมอง และระบบสืบพันธุ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการรับรู้ ความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม การแสดงออกทางเพศ รวมทั้งสมรรถนะด้านการคิด วิเคราะห์ เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเกิด พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน

5.2 ปัจจัยภายนอกบุคคล ประกอบด้วย ลักษณะการเลี้ยงดูและความสัมพันธ์ในครอบครัว สื่อ เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมทางสังคม ลักษณะการเลี้ยงดูและความสัมพันธ์ในครอบครัว ครอบครัวขาดความสุข นำไปสู่พฤติกรรมเสี่ยง ด้านต่างๆ รวมทั้งด้านเพศของเยาวชนคือ ความขัดแย้งภายในครอบครัวที่มีสาเหตุจาก การขาดทักษะการสื่อสารถึงความคาดหวัง ความต้องการ และข้อจำกัดที่ แตกต่างระหว่างกันร่วมกับการมีเวลาอยู่ร่วมกันน้อยลงจากการที่พ่อแม่ ต้องทำงานหนัก ขณะที่ลูกต้องเรียนหนัก ภายใต้อสภาพสังคมที่มีการแข่งขันสูง ส่วนปัจจัยด้านสื่อ และเทคโนโลยีพบว่า การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เรื่องเพศในทุกมิติได้ง่ายและรวดเร็วโดยไม่สามารถควบคุมคุณภาพของสื่อได้ ส่งผลต่อการเกิด พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การเช่าที่อยู่อาศัย การนัดพบปะสังสรรค์กลางคืนและการเที่ยวต่างจังหวัด เฉพาะกลุ่ม เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นในปัจจุบัน โดยเฉพาะการมีเพศสัมพันธ์ก่อนเวลาและวัยอันควร

5.3 สภาพแวดล้อมทางสังคม ชุมชนที่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ มุ่งเน้นการแข่งขัน มีการใช้และจำหน่ายสารเสพติด มีสถานบริการทางเพศ ร้านเกมส์ เป็นต้น ถือเป็น ปัจจัยภายนอกที่มีความสำคัญต่อการเกิดพฤติกรรม เสี่ยงทางเพศของเยาวชน พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของ เยาวชนอาจ เกิดจากปัจจัยภายในบุคคล ปัจจัยภายนอกบุคคล หรืออาจเกิดจากปัจจัยทั้งสองส่วนที่มีความ เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อกัน ทั้งทางด้านกายภาพ คุณลักษณะส่วนบุคคล รวมถึง สิ่งแวดล้อมทั้ง ภายในและภายนอกครอบครัว การทำความเข้าใจ และคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งสองส่วนอย่าง รอบด้าน ช่วยให้กระบวนการช่วยเหลือเกิดความ ครอบคลุม ถูกต้อง ตรงประเด็น มีคุณภาพ สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการแก้ไข ปัญหาที่แตกต่างกันตามลักษณะ บัณฑิตบุคคล

5.4 พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น พฤติกรรมทางเพศของเยาวชนอายุ 15-19 ปี ร้อยละ 15-43 เคยมีเพศสัมพันธ์ โดยพบว่าเป็นกลุ่มเพศชายมากกว่าเพศหญิง โดยอายุเฉลี่ยของการมีเพศ สัมพันธ์ คือ 15.5 ปี และมีการประมาณการว่า หญิงไทยยุติการตั้งครรภ์สูงถึงปีละ 300,000 ราย ในจำนวนดังกล่าวยืนยันว่ามีผู้หญิงที่ประสบ ปัญหาการติดเชื้ออย่างรุนแรงภายหลัง

การทำแท้ง ร้อยละ 40 และอัตราการเสียชีวิตของผู้ทำแท้ง มีถึง 300 ต่อแสนประชากร (เบญจพร ปัญญาฯ, 2553) พฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัยในวัยรุ่นยังนำไปสู่ปัญหาการติดเชื้อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ที่เพิ่มขึ้นจาก 23.4 ต่อแสนประชากร เป็น 34.8 ต่อแสนประชากร นอกจากนี้ผล การศึกษาของศูนย์ข้อมูลทางระบาดวิทยา สำนักระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค (2553) ยังพบว่า อัตราการติดเชื้อเอชไอวี รายใหม่ของประเทศไทยเริ่มต้นและพบมากที่สุดในกลุ่มเยาวชน โดยกลุ่มอายุต่ำสุดที่ติดเชื้ออยู่ระหว่าง 10-14 ปี ร้อยละ 11.1 ของผู้ป่วยเอดส์ ร้อยละ 31.7 ของผู้ป่วยกามโรค และร้อยละ 30 ของผู้หญิงที่ทำแท้ง อยู่ในช่วงวัยรุ่นอายุน้อยกว่า 20 ปี โดยผู้ติดเชื้อกว่าร้อยละ 80 ในประเทศไทยได้รับเชื้อจาก การมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกัน (สายฝน เอกวารงกูร, 2555) โดยพบว่า การมีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่นนั้น วัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ที่บ้านตัวเองมากที่สุด อีกทั้งยังมีข้อมูลว่าเด็กที่เรียนดี ดูใสสะอาด แต่พ่อแม่ไม่เอาใจใส่ โอกาสเสี่ยงสูง กว่าเด็กที่กำกั้น เพศสัมพันธ์ครั้งแรกพบว่า วัยรุ่นประมาณ ร้อยละ 34.9 ไม่ได้ป้องกันตัวเองเลย การตั้งครรรภ์ในวัยรุ่นส่วนใหญ่เกิดจากไม่ได้ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์มากที่สุด ร้อยละ 45.4 คุมกำเนิดไม่สม่ำเสมอ ร้อยละ 28.8 ขาดความรู้ในการคุมกำเนิด ร้อยละ 9 และแพ้ยาคุมกำเนิด ร้อยละ 7.7 (เบญจพร ปัญญาฯ, 2553)

จากรายงานวิจัยของศิริพร จิรวัดมณกุล (ศิริพร จิรวัดมณกุล, 2556) ได้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ สรุปรูปแบบหนึ่งสู่การตั้งครรรภ์ของวัยรุ่นได้ดังนี้ (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2556)

มือถือสื่อสัมพันธ์ - ด้วยความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี ทำให้โลกไร้พรมแดน เด็กสามารถเข้าถึงทั้งโทรศัพท์ มือถือที่กลายเป็นห้องแซทเคลื่อนที่ อินเทอร์เน็ต ช่องทางการแลกเปลี่ยนส่งคลิปปิวดิโอ ทั้งนี้เมื่อได้เบอร์โทรศัพท์มือถือแล้วก็คุยกันทางโทรศัพท์ จึงยากแก่การป้องกัน

เป็นแฟนกันนะ - เมื่อได้คุยกันแล้วก็เข้าสู่การขอเป็นแฟน มีทั้งผู้ชายเป็นผู้ขอและผู้หญิงเป็นผู้ขอ ระยะเวลาที่ขอมิตั้งแต่เริ่มคุยกันครั้งแรกไปจนถึงเป็นสัปดาห์ ในระหว่างนั้นก็นัดพบและไปเที่ยวสถานที่ต่างๆ ด้วยกันการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของคู่วัยรุ่นหญิงชายอาจไม่ใช่เพศสัมพันธ์ครั้งแรกของแต่ละคน เกิดขึ้นได้ตั้งแต่วันแรกที่ทำความรู้จักกันไปจนถึงคบกันเป็นปี ทั้งนี้ กลุ่มที่มีเพศสัมพันธ์กันในสัปดาห์แรกที่รู้จักกันนั้นส่วนใหญ่ไม่ได้ผ่านการเป็นแฟน แต่มาจากการมา สนุกกัน หรือการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เป็นต้น

คิดไม่ทัน ไม่ทันคิด - เหตุผลที่ไม่ป้องกันขณะมีเพศสัมพันธ์ พบเหตุผล อาทิเช่น ไม่ได้เตรียมถุงยางไว้ เวลาจำกัด ไม่คิดว่าจะมีเพศสัมพันธ์ คิดว่าไม่ท้อง เพราะครั้งก่อนๆ ก็ไม่ท้อง คิดว่าไม่เป็นไร ครั้งเดียวเท่านั้น ใส่แล้วไม่สนุก ถูกบังคับ ปฏิเสธไม่ได้ เป็นต้น

เลยตามเลย - เมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกแล้ว มักจะมีครั้งต่อไป โดยใช้โอกาส เทศกาล การหนีเรียน หรือช่วงเวลาที่ไม่มีใครอยู่บ้าน

พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นในกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจากการรวบรวมข้อมูลประชากรนักเรียนชายหญิงในจังหวัดอุตรดิตถ์ จากโรงเรียนมัธยมและ โรงเรียนขยายโอกาส 6 แห่งพบว่า ร้อยละ 26.9 ที่มีประสบการณ์ในเรื่องเพศ มีคูรัก/แฟน/กิ๊ก โดยอายุเฉลี่ยที่เริ่มมีคูรัก/แฟน/กิ๊ก คนแรก 11 ปี วิธีการทำความรู้จักกับคูรัก/แฟน/กิ๊กส่วนใหญ่ ปึงแล้วเข้าไปทำความรู้จัก ร้อยละ 40.1 ยังคบหากับแฟนคนแรกอยู่ร้อยละ 55.3 รูปแบบการแสดงความรักส่วนใหญ่เป็นจับมือ ร้อยละ 41.7 (ผาสุข แก้วเจริญตา, 2555) นอกจากนี้ยังพบว่า พฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นในปัจจุบันมีอายุน้อยลง และขาดความตระหนักถึงผลกระทบที่จะตามมาจากการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย ซึ่งจากการศึกษาของ วิจิตพร อิงคถาวรวงศ์ และคณะ (Ingkathawornwong, Kritcharoen, Pol-in and Charoonsak, 2007) ในการศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศในวัยรุ่นพบว่า ร้อยละ 9.3 ที่เคยมีเพศสัมพันธ์เริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกตั้งแต่อายุ 12-19 ปี โดยมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกกับคนรักมากที่สุดร้อยละ 89.1 ในขณะที่การป้องกันกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และการตั้งครรรภ์ส่วนใหญ่ไม่มีการป้องกัน มีเพียงร้อยละ 37.8 ที่ใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้งและใช้ได้ถูกวิธี

การรับรู้ของวัยรุ่นต่อการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และการตั้งครรรภ์ นั้นกลับพบว่าวัยรุ่นส่วนใหญ่มีความรู้ที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และการตั้งครรรภ์ โดยเฉพาะวิธีการใช้ถุงยางอนามัย วิธีการใช้ยาเม็ดคุมกำเนิด และผลจากการยุติการตั้งครรรภ์ที่ไม่ปลอดภัย การตัดสินใจมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นยังได้รับอิทธิพลจากค่านิยมในเรื่องเพศของวัยรุ่นชาย ซึ่งมีการให้ความหมายว่าไม่มีอะไรที่ต้องสูญเสีย สะท้อนถึงการให้คุณค่าต่อความเป็นชายมากกว่าความเป็นหญิง โดยเฉพาะในสังคมชนบทไทย นอกจากนี้ความเข้าใจ และการรับรู้เรื่องเพศที่ต่างกันในเรื่องเพศระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กยังเป็นส่วนสำคัญที่นำไปสู่ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันและขาดการสื่อสารในครอบครัวในเรื่องเพศแบบเปิดใจ (Sridaowrung, Crozier and Pfeil K., 2013) ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลสถานการณ์การคลอดบุตรของวัยรุ่นไทย ปี 2555 ศูนย์เทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสารสำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า ข้อมูลทะเบียนราษฎร สำนักบริหารงานทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยในช่วง 5 ปี ที่ผ่านมา (ปี 2551 - 2555) การคลอดบุตรของวัยรุ่นไทยเพิ่มขึ้น

อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกลุ่มมารดาอายุต่ำกว่า 15 ปี ซึ่งในจำนวนนี้มีแม่วัยรุ่นอายุน้อยที่สุด 8 ปี (สถานการณ์การคลอดบุตรของวัยรุ่นไทย, 2555)

การแก้ไขปัญหานั้นผ่านมามากจะมุ่งไปที่ประเด็นปลายเหตุของปัญหา โดยใช้มุมมองอย่างแคบๆ โดยมักจะมองว่า พฤติกรรมของเด็กผู้หญิงเป็นปัญหา จึงมุ่งไปที่การแก้พฤติกรรมของของวัยรุ่นหญิงเพียงอย่างเดียว ทำให้ละเลยไม่ได้เน้นการแก้ปัญหอย่างเป็นระบบ โดยพิจารณาถึงองค์ประกอบโดยรวมทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม กฎหมายและสภาพแวดล้อมอื่นๆ ที่ต่างเป็นสาเหตุทำให้เกิดการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้รายงานคณะกรรมการการสาธารณสุข วุฒิสภา ปี 2554 ชี้ว่า ปัจจัยที่จะนำไปสู่การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ได้แก่การที่เด็กทุกคนไม่สามารถได้รับความรู้เรื่องเพศศึกษาอย่างเหมาะสม เนื่องจากเพศศึกษาแบบรอบด้านยังไม่ครอบคลุมโรงเรียนทุกแห่งในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปล้วนเป็นปัจจัยกระตุ้นหรือยั่วยุให้เด็กมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน เช่น สถานบันเทิง สื่อต่างๆ รวมทั้งภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเครือข่ายการสื่อสารสังคมรูปแบบต่างๆ การที่วัยรุ่นหลายคนต้องแยกมาอาศัยอยู่ในหอพักโดยไม่มีผู้ใหญ่ดูแล ประกอบกับการที่วัยรุ่นไม่เห็นความสำคัญของการป้องกันตัวหรือคุมกำเนิด ตลอดจนขาดทักษะการเจรจาต่อรองเพื่อปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์หรือต่อรองให้สามารถมีเพศสัมพันธ์อย่างปลอดภัย การบังคับใช้กฎหมายต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้มีการคุมครองสิทธิของเด็กก็ยังไม่มีประสิทธิภาพ (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2556)

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์

การสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) เป็นกลุ่มที่ทำให้สังคมศาสตร์ในอเมริกา นักวิชาการกลุ่มนี้ปฏิเสธแนวคิดของฟรอยด์ โดยปฏิเสธสัญชาตญาณว่าเป็นตัวแปรต้นของพฤติกรรมและได้เสนอมุมมองใหม่ของการสื่อสารโดยอธิบายในรูปของการสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) ซึ่งเชื่อว่า ปฏิสัมพันธ์เชิงพฤติกรรมของมนุษย์ เกิดขึ้นจากการให้ความสำคัญกับตัวแปรการสื่อสารระหว่างบุคคลในการสร้างบุคลิกภาพมากกว่า รวมทั้งให้ความสำคัญกับเรื่องความเป็นอัตวิสัยของการสื่อสารของมนุษย์ ซึ่งผู้รับสารตีความเนื้อหาสาระไปตามความคิดของตน แทนที่จะเป็นไปตามความตั้งใจที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อ นักคิดในกลุ่มนี้ได้แก่ (กิตติ กัมภัย, 2550)

จอร์จ ซิมเมล (George Simmel, 1858 –1918) เป็นนักสังคมวิทยา และได้รับอิทธิพลจาก ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin, 1809 – 1882) ซึ่งมองว่าความก้าวหน้าในการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยาเพื่อการทำความเข้าใจต้องอาศัยการคิดในเชิงลึก มากกว่าที่จะใช้การเก็บและ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัย แนวทฤษฎีการสื่อสารของซิมเมล (George Simmel, 1858 – 1918) ที่โรเบิร์ต อี พาร์ค (Robert E. Park, 1864–1944) ได้อ้างถึงและอธิบายว่า สังคมประกอบด้วย การสื่อสารของปัจเจกบุคคล ซึ่งการสื่อสารทุกชนิดของมนุษย์เป็นการแสดงให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนในลักษณะใดลักษณะหนึ่งซึ่งมีผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องในเชิงหมู่ไปไถ่มา ซึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางปัจเจกบุคคลที่มีความต่างระดับที่หลากหลายตามระยะห่างทางสังคม ดังนั้น การสื่อสารของมนุษย์จึงช่วยเติมเต็มความต้องการพื้นฐาน เช่น มิตรภาพ ความก้าวร้าว รุนแรง เพื่อหารายได้ยังชีพ การศึกษา หรือเป้าหมายตามความปรารถนาอื่นๆ ในขณะที่เดียวกันการสื่อสารที่มีความเฉพาะในบางประเภทยังมีลักษณะที่กลายเป็นความเสถียรหรือตายตัวที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขเวลาการสื่อสารซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของบริบทพื้นที่

ชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลี (Charles Horton Cooley, 1864–1929) จอห์น ดิวอี้ (John Dewey, 1859 – 1952) และจอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead, 1863–1931) เป็นกลุ่มนักคิดที่ได้พัฒนาแนวคิดปฏิสัมพันธ์ทางการสื่อสารที่อธิบายการสื่อสารระหว่างบุคคลใน 2 ลักษณะ คือ

1. การสื่อสารที่มีลักษณะเผชิญหน้าในกลุ่มปฐมภูมิ (The Primary Group) เป็นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีความสำคัญต่อการสร้างธรรมชาติทางสังคมของคน ซึ่งหล่อหลอมนิสัยจาก พ่อแม่ พี่น้อง เพื่อนฝูง ครูบาอาจารย์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มคนกลุ่มแรกที่เข้ามาในชีวิต

2. ตัวตนจากกระจกสะท้อน (looking-glass self) ซึ่งอธิบายว่า การมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์สะท้อนภาพสิ่งแวดล้อมอย่างฉับพลันต่อปัจเจกบุคคล เป็นเสมือนกระจกส่องความคิด จิตใจ (a mirror for the mind) “ฉันเป็นอย่างที่ฉันคิดว่า คุณคิดว่าฉันเป็นอย่างไร” (I am what I think you think I am) ซึ่ง ชาร์ลส์ ฮอร์ตตัน คูลี (Charles Horton Cooley, 1864–1929) กล่าวว่า “เรียงรายแต่ละคนคือกระจกสองตน สะท้อนให้เห็นตนเมื่อกรายผ่าน” แนวคิดนี้ได้ย้าให้เห็นถึงความสำคัญของคนและได้กลายเป็นวัตถุดิบในการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของ จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead, 1863–1931) ในเวลาต่อมา

แนวคิดที่สำคัญของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey, n.d.) นั้นได้อธิบายว่า ปัจเจกบุคคลสามารถจะค้นหาตัวตนคืออะไรได้จากปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเท่านั้น ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้กล่าวได้ว่า พ่อแม่มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นผู้สร้างปฏิสัมพันธ์ และเป็นผู้ที่ถูกวัยรุ่นมีปฏิสัมพันธ์ด้วยมากที่สุดในครอบครัว ดังนั้นการค้นหาตัวตนของวัยรุ่นในเรื่องเพศ พ่อแม่จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมประสบการณ์ การสร้างความเข้าใจ ซึ่งเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ ซึ่งในสังคมไทยยังมีการสื่อสารในเรื่องนี้น้อยมาก

ในขณะที่ จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead, 1863–1931) ได้เสนอแนวทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์เสนอเชิงสัญลักษณ์ โดยมีด (George Herbert Mead, 1863–1931) ปฏิเสธแนวคิดที่เชื่อว่า จิตกับกายแยกขาดจากกัน (Mind – Body Dualism) เขานิยามว่า "I" หมายถึงแรงกระตุ้นเร้าภายในปัจเจกบุคคล (Impulsive Tendency) ที่ตอบสนองต่อผู้อื่น ในทางตรงข้าม "Me" คือคนอื่น ๆ ที่ผสมผสานกันอยู่ภายในปัจเจกบุคคล (Incorporated Other) ประกอบด้วยทัศนคติทั้งหมดของผู้อื่นซึ่งปัจเจกบุคคลเกี่ยวกับการที่คนอื่นมองเขาหรือเธอว่าเป็นอย่างไร นั่นคือทัศนคติของคนอื่นที่ปัจเจกบุคคลคาดเดา แนวคิดที่สำคัญของ มีด (Mead) คือการสวมบทบาท ซึ่งหมายถึงความสามารถของปัจเจกที่มีตัวตน (Self Individual) ในการที่จะแสดงพฤติกรรมทางสังคมต่อตนเอง เช่นเดียวกับที่แสดงต่อผู้อื่น มีด (Mead) มองว่าความคิด จิตใจ (mind) - มีลักษณะเชิงสังคมและพัฒนาขึ้นในระหว่างกระบวนการสื่อสารกับผู้อื่น ปัจเจกบุคคลค่อยๆ ทำความรู้จักตนเองผ่านการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่สื่อสารกับตนว่าพวกเขาคือใคร นอกจากนี้ มีด (Mead) ได้อธิบายเพิ่มเติมจากแนวคิดของคูลี ซึ่งไม่ได้อธิบายในประเด็นกระบวนการก่อตัวของตัวตนเป็นอย่างไร โดยอธิบายว่า ไม่มีใครเกิดมาพร้อมกับตัวตน และตัวตนก็ไม่ได้พัฒนาไปตามสัญชาตญาณ แต่ตัวตนพัฒนาจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น ปัจเจกบุคคลที่รับเอา การตีความและความหมายต่างๆ จากผู้คนหลากหลาย โดยเฉพาะช่วงต้นของชีวิต ปัจเจกบุคคลค่อยๆ เรียนรู้ที่จะแสดงออกไม่เพียงเพื่อให้สอดคล้องกับความคาดหวังต่างๆ ของผู้คนเฉพาะจำนวนหนึ่งเท่านั้น แต่ยังแสดงออกในลักษณะที่เป็นการตอบสนองความคาดหวังของปัจเจกบุคคลโดยทั่วไปอีกด้วย

จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead, 1894-1931) ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อทำความเข้าใจกับกระบวนการสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบระหว่างพ่อแม่และลูกวัยรุ่นชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในครอบครัวเกษตรกร ประกอบด้วย การให้ความหมายต่อเรื่องเพศและการสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบตามการรับรู้ในบทบาทหน้าที่ของการเป็นพ่อแม่ การให้ความหมายต่อเรื่องเพศและการสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบตามการรับรู้ของตนเองต่อความคาดหวังของสังคมและชุมชน มูลเหตุปัจจัย วิธีการ และกระบวนการสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบระหว่างพ่อแม่และลูกวัยรุ่นในครอบครัวเกษตรกร การรับรู้ของลูกวัยรุ่นต่อการสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบของพ่อแม่ การรับรู้และการให้ความหมายต่อหน้าที่ของลูกวัยรุ่นในเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ และการรับรู้และการให้ความหมายต่อความคาดหวังของสังคมและพ่อแม่ต่อการทำหน้าที่และพฤติกรรมในเรื่องเพศของลูกวัยรุ่น รวมไปถึงการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ของพ่อแม่ที่ใช้ในการเลี้ยงดูลูกวัยรุ่น

เพื่อใช้ในการอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับสังคมและ มูลเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการเลี้ยงดู ภู่วัยรุ่นและการขัดเกลาทางสังคมในเรื่องเพศ ภายใต้บริบทของสังคมและชุมชนเกษตรกร

จากทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ จะเห็นได้ว่าบริบทของสังคม ความคาดหวังของ สังคมล้วนมีผลต่อการตัดสินใจเลือกแสดงออกของบุคคลในสังคมนั้น พัฒนาการของวัยรุ่นในแต่ละ ช่วงวัยจึงเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่นำมาสู่การ พัฒนาความคิด (Cognition) อารมณ์ (Emotion) และสังคม ซึ่งแต่ละคนล้วนมีการพัฒนาในแต่ละด้านไม่เท่ากัน เนื่องจากพัฒนาการทาง ร่างกายโดยเฉพาะพัฒนาการของสมองส่วนหน้าที่ทำหน้าที่ควบคุมการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เกิด จากอารมณ์จะพัฒนาช้ากว่า ทำให้เกิดความไม่สมดุลและจะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทาง อารมณ์แบบแปรปรวน (Mood Swing) ความคิด อารมณ์ ทักษะคิดมักจะเปลี่ยนแปลงในช่วงนี้ ซึ่ง อาจจะทำให้เกิดปัญหา แต่บางคนก็จะเริ่มพัฒนาบุคลิกเป็นผู้ใหญ่เพิ่มขึ้น (รศวันต์ อารีมิตร, ม.ป.ป. อ้างอิงใน วิโรจน์ อารีย์กุล, 2555, หน้า 19-21)

โดยสรุป ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์เป็นทฤษฎีที่มีลักษณะกว้างๆ มากกว่าเจาะลึก และอธิบายเรื่องการสื่อสารของมนุษย์ว่า เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนและความหมายของ สัญลักษณ์ แต่เป็นแนวคิดที่ทำความเข้าใจกับพฤติกรรมของมนุษย์ โดยการเรียนรู้ว่าปัจเจกบุคคล ให้ความหมายกับข้อมูลเชิงสัญลักษณ์ที่เข้แลกเปลี่ยนกับคนอื่น ๆ ว่าอย่างไร ทฤษฎีนี้อาศัยแนวคิด หลักที่ว่า ปัจเจกบุคคลกระทำต่อสิ่งต่างๆ บนพื้นฐานของความหมายซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้มีต่อปัจเจก บุคคลความหมายเหล่านี้เกิดนอกเหนือการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่นและความหมายเหล่านี้ ถูกปรับเปลี่ยนในกระบวนการตีความของปัจเจกบุคคลนั่นเอง

นโยบายการแก้ปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น

ปัจจุบันแนวคิดและวิธีการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชนได้อย่างมี ประสิทธิภาพและยั่งยืนนั้น ประกอบด้วย การมุ่งเน้นพัฒนาที่ตัวเยาวชน และการจัดเตรียม สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดูแล ช่วยเหลือ และ ป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเยาวชน มุ่งเน้น พัฒนาที่ตัวเยาวชน ให้มีทักษะด้านการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ ตัดสินใจเลือก และรับผิดชอบผลที่ เกิดจากการเลือก ปฏิบัติบนพื้นฐานของการมีข้อมูลรอบด้าน ซึ่งที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับ กระบวนการจัดการเรียนรู้เพศวิถีศึกษารอบด้าน (Comprehensive Sex Education) และการ พัฒนาเยาวชนเชิงบวก (Positive Youth Development) ที่มุ่งเน้นให้เยาวชนมีข้อมูล เรื่องเพศอย่าง รอบด้าน รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านเพศ เพื่อสร้างทักษะชีวิตและทัศนคติเชิงบวกต่อเรื่องความ รับผิดชอบ สามารถจัดการกับปัญหาเฉพาะหน้า โดยการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างเสริม สุขภาวะทางเพศ ทั้งจาก ครอบครัว สังคม โรงเรียน เพื่อน และชุมชน (สายฝน เอกวางกูร, 2556)

สุริยเดว ทรีปาตี (สุริยเดว ทรีปาตี, 2552) ผู้อำนวยการสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว ได้เสนอแนวทางการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยในเชิงนโยบาย ผ่านกระบวนการสร้างต้นทุนชีวิตให้กับวัยรุ่นในทุกช่วงวัย บนความสัมพันธ์ที่ทุกภาคส่วนต่างต้องร่วมมือกันในการดูแล โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาต้นทุนชีวิตเพื่อสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศสำหรับเยาวชน ประกอบด้วย 5 พลัง คือ 1) พลังครอบครัว คือ พลังความรักความเอาใจใส่ การมีชีวิตที่เป็นแบบอย่าง การติดตามช่วยเหลือที่เหมาะสม การสื่อสารเชิงบวก ความอบอุ่น และปลอดภัย 2) พลังสร้างปัญญา (โรงเรียน) คือ พลังความมุ่งมั่นในการเพิ่ม ปัญญา การเพิ่มความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้วิชาชีวิตทั้งในและนอกห้องเรียน 3) พลังเพื่อน คือ พลังการทำกิจกรรมในกลุ่มเพื่อนที่มีความปลอดภัย เป็น ประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน 4) พลังชุมชน คือ พลังกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร มีความอบอุ่นปลอดภัยภายในชุมชน และมี กิจกรรมร่วมกัน การสร้างเสริมต้นทุนชีวิตทั้ง 4 พลัง ส่งผลต่อการเพิ่มพลังที่ และ 5) พลังตัวตน (เยาวชน) คือ พลังการสร้างทักษะชีวิต การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุขและรับผิดชอบ และความ มีวินัยในตนเองที่จะไม่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม เสี่ยงทางเพศ ซึ่งหากวิเคราะห์แนวนโยบายในการดำเนินงานเพื่อสนับสนุนบทบาทพ่อแม่ ให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเรื่องเพศในวัยรุ่นพบว่า พ่อแม่ยังเป็นกลุ่มเป้าหมายแรกของการขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย ด้านการป้องกัน ที่คาดหวังว่าจะสามารถสร้างทักษะชีวิตและสร้างความเข้าใจให้กับวัยรุ่นในช่วงเปลี่ยนผ่านช่วงวัยได้อย่างใกล้ชิดและมีประสิทธิภาพมากที่สุด แต่การดำเนินงานให้เกิดการขับเคลื่อนได้นั้น ควรต้องเกิดการขับเคลื่อนร่วมกันในทุกภาคส่วน ดังนั้นกระบวนการพัฒนาบทบาทพ่อแม่ในการสื่อสารกับลูกเรื่องเพศจึงนับเป็นความท้าทายกระบวนการขับเคลื่อนนโยบาย ลงสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมต่อไป

แนวทางการดำเนินงานที่ผ่านมา การให้ความสำคัญกับครอบครัว นับเป็นเป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่ง ที่เชื่อว่าสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาเรื่องเพศในวัยรุ่นได้ หากมีกระบวนการดำเนินงานในด้านการหนุนเสริมทักษะที่ชัดเจนและเป็นระบบ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในประเทศไทยพบว่ามีองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากมายที่ได้มีการพัฒนาแนวคิดในการแก้ไขปัญหาและจัดทำเป็นข้อเสนอการดำเนินงาน ดังนี้

1. องค์กรภาครัฐ

1.1 กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

เป็นองค์กรหลักที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น โดยเริ่มกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนระบบการดำเนินงานร่วมกับกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวง

สาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมตำรวจ โดยกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2554)

1.1.1 ยุทธศาสตร์ด้านการป้องกัน ซึ่งประกอบด้วย 4 มาตรการ ได้แก่ มาตรการให้ความรู้และสร้างความตระหนักเพื่อป้องกันปัญหา มาตรการด้านการส่งเสริมบทบาทครอบครัว มาตรการด้านการศึกษา มาตรการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

1.1.2 ยุทธศาสตร์ด้านการช่วยเหลือบำบัดฟื้นฟู ประกอบด้วย 5 มาตรการ ได้แก่ มาตรการช่วยเหลือเมื่อเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม มาตรการช่วยเหลือระหว่างการจัดตั้งครรภ์ มาตรการช่วยเหลือเมื่อคลอดบุตรแล้วและป้องกันการตั้งครรภ์ซ้ำ มาตรการด้านการศึกษา และมีงานทำหลังคลอดบุตรแล้ว มาตรการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อผู้ทำให้ผู้หญิงท้องไม่พร้อม

1.1.3 ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างบทบาทและองค์ความรู้แก่กลุ่มผู้นำทางความคิดของเด็กและเยาวชน ประกอบด้วย 4 มาตรการ ได้แก่ มาตรการเสริมบทบาทและองค์ความรู้แก่ครอบครัว ได้แก่ มาตรการเสริมบทบาทและองค์ความรู้ชุมชน สังคม มาตรการเสริมบทบาทและองค์ความรู้แก่ภาคีเครือข่าย มาตรการส่งเสริมศักยภาพผู้ปฏิบัติงานด้านเด็ก

1.1.4 ยุทธศาสตร์ การขจัดสิ่งยั่วยุและอิทธิพลจากสื่อ ประกอบด้วย 5 มาตรการ ได้แก่ มาตรการตรวจสอบ คบคุม สื่อที่ไม่เหมาะสม มาตรการส่งเสริมสถาบันด้านสื่อสารมวลชน ให้มีการผลิตสื่อด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม มาตรการทางกฎหมายและการควบคุมสื่อจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาตรการเสริมศักยภาพเด็ก ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนในการดูแลการบริโภคสื่อของเด็ก เฝ้าระวังสื่อที่ไม่เหมาะสม มาตรการประสานภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

1.1.5 ยุทธศาสตร์ด้านการผลักดันนโยบาย ประกอบด้วย 2 มาตรการ ได้แก่ มาตรการพัฒนากลไกการขับเคลื่อนในระดับชาติ ระดับจังหวัดและท้องถิ่น มาตรการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

1.1.6 ยุทธศาสตร์การสำรวจข้อมูล การพัฒนาระบบงานและการติดตาม ประกอบด้วย 3 มาตรการ ได้แก่ มาตรการด้านการบริหารจัดการข้อมูลเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา มาตรการพัฒนาระบบงาน จัดการองค์ความรู้และการวิจัยเพื่อพัฒนา และมาตรการติดตามผล

แนวคิดในการดำเนินงานที่สำคัญในการดำเนินงานของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ให้ความสำคัญกับแนวคิดการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันระหว่างกระทรวงและหน่วยงานในระดับพื้นที่ กลไกการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มุ่งให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันของกระทรวงต่างๆ ในการ

ดำเนินการขับเคลื่อนงานในระดับพื้นที่ ทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับชุมชน จากการสรุปรายงานผลการดำเนินงานของการนำยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาหลักสูตรการปฏิบัติ พบว่าการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ ส่วนใหญ่ ยังเน้นด้านการป้องกัน โดยใช้กระบวนการอบรม ประชุม สัมมนารวมถึงการตั้งรับในรูปแบบของการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่ปลายเหตุ ทำให้การดำเนินงานยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เห็นได้จากอัตราการคลอดในวัยรุ่นยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นว่ากลไกการทำงานที่ผ่านมายังคงมีข้อจำกัดที่สำคัญในการดำเนินงานในเชิงปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากกระทรวงต่างๆ ล้วนมียุทธศาสตร์ มาตรการ และงบประมาณในการทำงานของตนเอง แต่กลับพบว่า การทำงานยังคงเป็นรูปแบบของการทำงานที่ต่างทำงานตามพันธกิจ ไม่มีการเชื่อมร้อยพลังที่จะส่งแรงกระเพื่อมถึงคนกลุ่มใหญ่ในสังคม (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2554)

1.2 กระทรวงสาธารณสุข

กระทรวงสาธารณสุข ให้ความสำคัญกับการจัดระบบบริการที่นำไปสู่การลดปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น ภายใต้การนำยุทธศาสตร์ 6 ข้อซึ่งประกาศเป็นวาระแห่งชาติ โดยกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มาสู่การพัฒนา รูปแบบการดำเนินงานด้านอนามัยการเจริญพันธุ์แห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข ในปี พ.ศ. 2553-2557 ภายใต้ความรับผิดชอบของกรมอนามัยเป็นหลัก โดยกำหนดเป้าหมายให้ทุกจังหวัดมีคณะกรรมการขับเคลื่อนเรื่องการตั้งครรภ์ไม่พร้อม รวมถึงการทำแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละจังหวัดเป็นแผนปฏิบัติการในการทำงานเรื่องการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น

แนวคิดที่สำคัญในการดำเนินงานของกระทรวงสาธารณสุข เป็นการดำเนินงานที่มุ่งให้ความสำคัญต่อกระบวนการขับเคลื่อนนโยบายที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม จากทุกภาคี เครือข่ายภาครัฐ เอกชน ภาคประชาสังคมทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและระดับท้องถิ่น มุ่งสร้างความร่วมมือในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์/โครงการ/กิจกรรมอย่างบูรณาการ พร้อมสนับสนุนให้มีการสื่อสารและผลักดันแผนงาน /โครงการให้นำสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง (สราวุฒิ บุญสุข และคณะ, 2557, หน้า 1)

การขับเคลื่อนงานลงสู่การปฏิบัติของกรมอนามัยไปยังภาคส่วนต่างๆ ในระดับชุมชนนั้น กรมอนามัยได้กำหนดออกมา เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ระหว่างสถานศึกษา สถานบริการสาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยในส่วนของสถานบริการสุขภาพให้ความสำคัญต่อบทบาทของโรงพยาบาลชุมชน ในการออกแบบระบบบริการที่เป็นมิตรกับวัยรุ่นและเยาวชนซึ่งกำหนดให้มีตัวชี้วัดกำหนดมาตรฐานการดำเนินงานภายใต้ตัวชี้วัดเชิงนโยบาย “อำเภออนามัยเจริญพันธุ์” มีระบบการดูแลและการส่งต่อการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นและ

เยาวชน ในขณะที่การจัดระบบบริการในระดับชุมชน กำหนดให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีการจัดทำฐานข้อมูล แผนงาน และกิจกรรมด้านการป้องกันการตั้งครรภ์ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และเอดส์

การดำเนินงานร่วมกับสถานศึกษา กรมอนามัยได้ดำเนินการสนับสนุนให้มีการสอนเพศศึกษารอบด้าน โดยการดำเนินงานร่วมกับองค์กรแพท (PATH) รวมไปถึงหลักสูตรที่ใกล้เคียง มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และการสนับสนุนให้มีการพัฒนาแกนนำวัยรุ่นในการขับเคลื่อนให้ความรู้ในเรื่องเพศในกลุ่มเยาวชน

การดำเนินงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น เป็นรูปแบบการประสานงานให้มีการจัดทำแผนและดำเนินการตามแผนการสนับสนุนให้มีการจัดทำโครงการเพื่อแก้ปัญหาของแต่ละชุมชน การสื่อสารเพื่อสร้างกระแสสังคมในชุมชนให้ตระหนักต่อปัญหา ทั้งนี้ กรมอนามัยมีเป้าหมายคือการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวในชุมชน ได้รับการอบรมความรู้เรื่องเพศและอนามัยเจริญพันธุ์และลดปัญหาการตั้งครรภ์และเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2556)

กล่าวได้ว่า การดำเนินงานในเชิงนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขในการขับเคลื่อนบทบาทพ่อแม่โดยให้ความสำคัญกับการทำงานในรูปแบบบูรณาการและหนุนเสริมบทบาทของแต่ละภาคส่วนในการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเองนั้น ยังคงขาดกลไกการเชื่อมโยงการดำเนินงานในระดับพื้นที่ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่นำไปสู่การออกแบบระบบการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ขาดการหนุนเสริมบทบาทเจ้าภาพในการขับเคลื่อนงานในระดับชุมชน และการออกแบบการดำเนินงานในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาทักษะพ่อแม่ในการสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบกับลูกวัยรุ่นที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และนำสู่การปฏิบัติได้จริง

1.3 กระทรวงศึกษาธิการ

จากการวิเคราะห์หลักสูตรเพศศึกษา ซึ่งได้มีการประกาศใช้โดยกระทรวงศึกษาธิการ ในปี พ.ศ.2533 พบว่า หลักสูตรเพศศึกษาเป็นการออกแบบเนื้อหาวิชากว้าง ขาดการให้ความสำคัญในการเรียนรู้ในด้านสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ ส่วนเนื้อหาการเรียนรู้ในเรื่องเพศเป็นรูปแบบพัฒนาการทางร่างกายและการเปลี่ยนแปลงร่างกายในเชิงวิทยาศาสตร์ ไม่เป็นไปตามพัฒนาการทางเพศ หลักสูตรในระดับชั้นมัธยมศึกษา เนื้อหาไม่ตรงปัญหาวัยรุ่น ไม่ตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของวัยรุ่น อุปสรรคที่สำคัญในการสอนเพศศึกษาคือทัศนคติของผู้สอนเพศศึกษาต่อเรื่องเพศ เนื่องจากสังคมไทยให้คุณค่าว่า เรื่องเพศเป็นสิ่งที่น่าอาย ไม่ควรเปิดเผย การสอนเพศศึกษา จึงเป็นสิ่งละเอียดอ่อน ที่อิทธิพลของความเชื่อ และค่านิยมของผู้สอน จะมีผลต่อ

เทคนิคการสอน และการสร้างการเรียนรู้เรื่องเพศ การปลูกฝังค่านิยม และทัศนคติในเรื่องเพศซึ่งส่งผลต่อกระบวนการเรียนการสอน การสอนเพศศึกษาที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ใช้วิธีการบรรยาย เป็นเหตุให้ผู้เรียนไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ในขณะที่เดียวกัน สื่อการเรียนการสอนในเรื่องเพศมีน้อย ไม่ทันสมัย ทำให้ไม่น่าสนใจ ไม่กระตุ้นการเรียนรู้ รูปแบบใหม่ของหลักสูตรเพศศึกษา

1.3.1 นโยบายหลักสูตรเพศศึกษา

เพศศึกษาได้ถูกบรรจุอยู่ในหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการครั้งแรกในหลักสูตรฉบับ พ.ศ.2521 โดยในระดับประถมศึกษาเนื้อหาจะแทรกอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) และในระดับมัธยมศึกษาสอดแทรกในกลุ่มวิชาสุขศึกษา สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ การงานและอาชีพ นอกจากนี้ยังมีบทเรียนชื่อ “ความรู้เรื่องเพศ” ในหนังสือเรียนสุขศึกษา ที่เน้นเรื่องสุขวิทยาและสรีระวิทยาเป็นหลัก

1.3.2 เนื้อหาลำคัญของหลักสูตรเพศศึกษา

นับจากได้มีการกำหนดหลักสูตรเพศศึกษาขึ้นในปี พ.ศ.2525 กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายส่งเสริมให้หน่วยงานเอกชน จัดโครงการเพศศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียน โดยใช้ชื่อว่า “ชีวิตครอบครัวศึกษา” ซึ่งได้พัฒนาเป็นชุดการเรียนการสอนในทุกระดับชั้น ต่อมาได้ประกาศใช้ในหลักสูตรขั้นพื้นฐานกลุ่มวิชาสุขศึกษาและพลศึกษาฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 โดยมีเนื้อหาครอบคลุมหัวข้อหลัก 6 เรื่อง คือ พัฒนาการทางเพศของมนุษย์ ความสัมพันธ์ พฤติกรรมทางเพศ สุขอนามัยทางเพศ ทักษะที่จำเป็นต่อชีวิต และสังคมวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังได้ทำคู่มือการเรียนการสอนชุด “แนวทางในการส่งเสริมชีวิตและครอบครัวระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา” อีกด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 ได้จัดทำคู่มือชุด “แนวทางให้การศึกษารื่องชีวิตและครอบครัวศึกษา: ขอบข่ายสาระตามระดับชั้น” (กฤติยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2551, หน้า 98)

1.3.3 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้

การจัดรูปแบบการเรียนการสอนในสถานศึกษา ที่ผ่านมานั้นกระทรวงศึกษาธิการได้จัดให้มีการเรียนการสอนในลักษณะหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐานมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 โดยกำหนดเป็นนโยบายร่วมกันระหว่าง สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งหลักสูตรแกนกลาง เป็นหลักสูตรที่แบ่งรูปแบบการเรียนการสอนจากองค์ความรู้และทักษะตามมาตรฐานการเรียนรู้ออกเป็น 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สุขศึกษา และพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพ และเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ (สำนักวิชาการและ

มาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ทั้งนี้เนื้อหาการเรียนรู้ในเรื่องเพศศึกษาได้กำหนดให้จัดกระบวนการเรียนการสอนสอดแทรกลงไป ในวิชาสุขศึกษา พลศึกษา และวิทยาศาสตร์ ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบนี้

ผลของการจัดให้หลักสูตรเพศศึกษาเป็นหลักสูตรที่แฝงอยู่ในวิชาหลักต่างๆ จึงทำให้ครูผู้สอนขาดความเข้าใจ และทักษะที่ใช้ในการถ่ายทอด และส่งผลต่อคุณภาพในการ ซึ่งจากการศึกษาของ ปรียานารอด พีรพิพัฒน์ (ปรียานารอด พีรพิพัฒน์, 2549) พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนเพศศึกษาในสถานศึกษาที่มีการสอนในวิชากลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษา และพลศึกษา ทำให้ไม่มีสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับการสอนเพศศึกษา และเลือกใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย โดยไม่ใช้สื่อเป็นร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับเพศศึกษานอกห้องเรียนโดยการจัดทำโครงการ และสอดคล้องกับการศึกษาของ อรทัย อัจฉา (กฤติยา อาชวณิชกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2551, หน้า 144) ซึ่งพบว่า การสอนเพศศึกษาของครูมักสอนตามเนื้อหาในหนังสือ ซึ่งการสอนแบบนี้เด็กส่วนใหญ่ไม่ได้ฟัง การมอบใบงานให้นักเรียนไปค้นคว้าเพิ่มเติมยังขาดการเตรียมความพร้อมของครู และพัฒนาทักษะครูในการสื่อสารเรื่องเพศวิถีศึกษากับเด็ก

จากข้อมูลงานวิจัยทั้ง 2 ชิ้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัด ของการจัดกระบวนการเรียนรู้ในระบบ โดยเฉพาะการเรียนรู้เรื่องเพศวิถีในชั้นเรียน ที่ต้องการการสร้างทักษะชีวิตด้วยความเข้าใจจากประสบการณ์ชีวิต และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นปัญหาเรื่องเพศในปัจจุบัน ซึ่งการศึกษาในสถานศึกษาเพียงอย่างเดียวของวัยรุ่น ไม่เพียงพอในการสร้างทักษะชีวิตเรื่องเพศในวัยรุ่นอย่างรอบด้าน วัยรุ่นสามารถเข้าถึงสื่อ และเทคโนโลยีต่างๆ ได้มากมาย เช่น แคมฟล็อกซ์ (Cam Flog) แชทรูม (chat room) รวมถึงการใช้ข้อมูลเรื่องเพศจากอินเทอร์เน็ต จึงทำให้วัยรุ่นในปัจจุบันที่อยู่ในสังคมปิดกันแต่ปากว่าตาขยิบ ได้มีที่ยืน ไม่จำเป็นต้องเก็บกดเป็นเวลานาน และมีทางเลือกแบบไม่ต้องเปิดเผยใบหน้าของตนเอง หรือถ้าต้องการเปิดเผย ก็มีเว็บแคมที่สามารถสื่อสารได้อย่างเห็นหน้าตา และเปลี่ยนแปลงทั้งระบบตั้งแต่ บริบททางสังคม เทคโนโลยี ครอบครัว วิถีชีวิต ค่านิยม พฤติกรรม แต่กลับพบว่า กระบวนการสร้างการเรียนรู้เรื่องเพศกลับไม่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (กฤติยา อาชวณิชกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2551, หน้า 136)

1.3.4 หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง 12 ปี

นโยบายด้านการศึกษาและกระแสสื่อ ที่สร้างการรับรู้ถึงความสำคัญของระบบการศึกษาในการสร้างโอกาสทางสังคมให้กับวัยรุ่น มีส่วนสำคัญที่นำไปสู่การสร้างกระแสความตื่นตัวและสร้างค่านิยมเรื่องความสำคัญของการศึกษาในระบบ แต่เนื่องจากประสบการณ์

ของพ่อแม่ต่อการเรียนรู้จากการศึกษาในระบบ แตกต่างจากประสบการณ์ของลูก ทั้งด้านกระบวนการสร้างการเรียนรู้ กิจกรรม เทคโนโลยีและสื่อสารสนเทศ มีส่วนสำคัญที่ทำให้พ่อแม่เกษตรกรไม่สามารถให้คำแนะนำ หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนได้ ดังนั้นวิธีการแก้ไขปัญหาเมื่อลูกต้องการให้ช่วยเหลือคือ การสนับสนุนด้านวัตถุ เงิน และช่องทางที่อำนวยความสะดวกในการเรียน เช่น การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียน โทรศัพท์มือถือเพื่อติดต่อกับเพื่อน และครูคอมพิวเตอร์ วิทยุโทรทัศน์ และค่าใช้จ่ายต่างๆ ด้านการเรียนพิเศษ และกวดวิชา ตามที่ลูกร้องขอ รวมถึงการยินยอมให้ลูกไปทำรายงาน หรือการบ้านกับเพื่อนในวันหยุด และนอกเวลาเรียน

ในการติดตามผลการเรียนและพฤติกรรมของลูกนั้น พ่อแม่เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้การประเมินพฤติกรรมประจำวันตามความคาดหวังของโรงเรียน เช่น ไปเรียนทุกวัน กลับบ้านตรงเวลา สอบผ่านได้เลื่อนชั้น ผลการเรียนดี และมีความประพฤติที่ดี ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการบอกเล่าของครูประจำชั้น และเพื่อนในกลุ่มเดียวกัน โดยพ่อแม่เลือกที่จะไม่เข้าไปร่วมกลุ่มสนทนากับลูกและเพื่อนๆ ของลูก แต่เลือกใช้วิธีการสังเกตต่างๆ โดยพฤติกรรมบางอย่างของลูกและเพื่อนที่พ่อแม่ไม่พึงพอใจมากที่สุดตามลำดับได้แก่ การพูดคำหยาบในกลุ่มเพื่อน กลับบ้านดึก หนีเที่ยวกลางคืน มีแฟน ดื่มสุรา ทำร้ายเพื่อน ก้าวร้าว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทำให้ความสำคัญและการประเมินความรุนแรงของพ่อแม่แต่ละคน โดยวิธีการที่พ่อแม่เกษตรกรใช้แก้ไขหรือปรับพฤติกรรมที่พบมากที่สุดตามลำดับ ได้แก่ การห้ามปราม กำหนดโทษ ลงโทษ หรือกักบริเวณ ห้ามคบหาเพื่อนในกลุ่มนั้น แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าทุกวิธีมักไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องด้วยพ่อแม่ไม่มีเวลาติดตามใกล้ชิดและขาดความสม่ำเสมอในการติดตามกำกับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ทั้งนี้พบว่า การให้ความสำคัญต่อการเรียนและผลการเรียนกลายเป็นเครื่องมือที่พ่อแม่ใช้เพื่อกำหนดเป้าหมายซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิต ทั้งของตนเองและของลูก เป็นความหวังดังนั้น พฤติกรรมใดของลูกวัยรุ่นที่ไม่กระทบต่อการเรียนและยังคงแสดงพฤติกรรมปกติ พ่อแม่เกษตรกรส่วนใหญ่ก็จะยอมรับได้

จากการศึกษาพบว่า ลูกวัยรุ่นมักใช้เงื่อนไขด้านการศึกษาและเป้าหมายในชีวิต เป็นเงื่อนไขเพื่อต่อรองกับพ่อแม่ เพิ่มทางเลือกอื่นๆ ที่ตนเองต้องการ เช่น ความมีอิสระในการใช้ชีวิต อำนาจในการแสดงตัวตนและค่านิยมส่วนบุคคล อาทิ การขอให้พ่อแม่ซื้อวัตถุและสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนต่างๆ อาทิ วิทยุโทรทัศน์คันใหม่ โทรศัพท์ใหม่ รวมไปถึงอุปกรณ์เครื่องใช้ และเทคโนโลยีต่างๆ โดยอ้างว่าเพื่อผลสัมฤทธิ์ในการเรียน ซึ่งพ่อแม่เกษตรกรส่วนใหญ่จะจ่ายยอมในเงื่อนไขดังกล่าวของลูกวัยรุ่นเพื่อแลกเปลี่ยนกับการบรรลุเป้าหมายในการเรียน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับตนเองและลูกในด้านการสร้าง

การยอมรับจากสังคมและชุมชน ในศักยภาพของการทำหน้าที่พ่อแม่ในการสนับสนุนให้ลูกได้มีอุปกรณ์เครื่องใช้ได้เท่าเทียมกับเพื่อนนักเรียนคนอื่นๆ ในโรงเรียน และในชุมชนไปพร้อมๆ กัน

การกำหนดบทบาทหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการในการขับเคลื่อนเชิงนโยบายภายใต้ยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนตั้ง ครรภ์ไม่พร้อม โดยนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2554 นั้น กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรการสอนวิชาเพศศึกษาให้เหมาะสมกับเด็กแต่ละช่วงวัย สอดคล้องกับสภาพสังคมและปัญหาของเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน โดยให้มีการทำงานร่วมกันกับสถานบริการสุขภาพในพื้นที่ ให้มีส่วนร่วมในการสอนวิชาเพศศึกษา ซึ่งเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน รวมไปถึงการกำหนดให้สถานศึกษาควรมีการปรับหลักสูตรและการเรียนการสอนเกี่ยวกับ บทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ คุณธรรมจริยธรรมใน มิติการรักษาวงศ์วานตัว และการมีพฤติกรรมทางเพศที่เหมาะสม

การพัฒนาหลักสูตรเพศศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการนั้น ได้มีการดำเนินการให้ข้อเสนอโดย กรมอนามัย และ กรมสุขภาพจิต โดยเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงหลักสูตรซึ่งที่ผ่านมาและประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2545 โดยเสนอให้โครงสร้างหลักสูตรเพศศึกษาใช้หลักพัฒนาการทางเพศของมนุษย์ มากำหนดว่าในแต่ละประเด็นควรเรียนวัยใด และเนื้อหาที่เหมาะสมตามวัยเป็นอย่างไร เช่น ประเด็นพัฒนาการทางเพศ แบ่งเนื้อหาตามพัฒนาการทางเพศตามวัย เนื้อหาพยายามให้มีความทันสมัย เน้นการแก้ปัญหาทางเพศของวัยรุ่น เช่น เพื่อชะลอการมีเพศสัมพันธ์ในผู้ที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ โดยแนะนำทางออกในการระบายนารมณ์เพศที่เหมาะสม ขณะเดียวกันก็ไม่ประณามผู้ที่มีประสบการณ์ทางเพศ แต่แนะนำการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย แนะนำสถานบริการสุขภาพสำหรับวัยรุ่น เป็นต้น (จรรยาพร ธรณินทร์, ม.ป.ป.)

2. องค์กรเอกชน

โครงการก้าวอย่างเข้าใจ (Teen Path) โดยองค์กรแพท (Path) ประเทศไทย ได้นำหลักสูตรเพศศึกษาที่พัฒนาขึ้น ไปดำเนินการร่วมกับสถานศึกษา โดยให้ความสำคัญกับการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศและสื่อเรื่องเพศศึกษาสำหรับเยาวชน ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและพัฒนาการตามช่วงวัย รวมถึงการพัฒนาศักยภาพสถานศึกษา ครู บุคลากรทางสาธารณสุข ในการดำเนินงานเรื่องเพศศึกษา แต่การดำเนินงานที่ผ่านมา มีการขับเคลื่อนในบางพื้นที่ ซึ่งหลักสูตรเพศศึกษาจึงไม่ได้กำหนดให้เป็นหน่วยกิจการเรียนที่ทุกโรงเรียนต้องกำหนดไว้ในหลักสูตร การสอนเพศศึกษาในโรงเรียนที่ผ่านมาของสถานศึกษาส่วนใหญ่ จึงขึ้นกับปัจจัยที่สำคัญ คือ การให้

ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา และทักษะของครูผู้สอนในการถ่ายทอดและสร้างการเรียนรู้ในเรื่องเพศศึกษา (องค์การแพธ, ม.ป.ป.)

3. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

นับตั้งแต่ที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 มีผลบังคับใช้ได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายประการกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากกระบวนการกระจายอำนาจได้เริ่มต้นขึ้นและดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการปกครองท้องถิ่นของไทยในช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 เป็นการปกครองท้องถิ่นในยุคใหม่ซึ่งมีความแตกต่างไปจากการปกครองท้องถิ่นในช่วงก่อนหน้านั้น โดยการปกครองท้องถิ่นในยุคใหม่เป็นการปกครองท้องถิ่นที่มีความเป็นอิสระ และเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคปัจจุบัน จึงมุ่งให้คุณค่าและความสำคัญกับแนวคิดที่สำคัญคือความเป็นอิสระ (Local Autonomy) ในการดำเนินการบริหารและปกครองตนเอง ด้วยความเป็นประชาธิปไตยของชุมชนและขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Local Democracy) ในการบริหารและจัดบริการสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Efficiency of local public services) (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ประจำประเทศไทย, 2552)

การถ่ายโอนภารกิจของหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะระบบการศึกษาเป็นนโยบายหลักอีกด้านหนึ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการอย่างจริงจัง และ เอื้อให้เกิดการพัฒนา ระบบการศึกษาในพื้นที่ เช่น การจัดระบบบริการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รวมไปถึงการพัฒนาศักยภาพโรงเรียนในเขตรับผิดชอบให้สามารถรองรับความต้องการแก่ประชาชนในพื้นที่ด้านการศึกษาภาคบังคับจากนโยบายของภาครัฐจากส่วนกลาง โดยใช้แนวทางการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 – 2559 ประกอบด้วย 1) ยกกระดับคุณภาพและมาตรฐานผู้เรียน ครู คณาจารย์ บุคลากรทางการศึกษาและสถานศึกษา 2) ผลิตและพัฒนาคุณภาพกำลังคน รองรับการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของประเทศ 3) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา ถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม 4) ขยายโอกาสการเข้าถึงบริการทางการศึกษา และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 5) พัฒนาระบบบริหารจัดการและส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ แผนพัฒนาการศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 – 2559, ม.ป.ป.)

ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาระบบการศึกษาจึงล้วนมีเป้าหมายที่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ และนับเป็นจุดอ่อนของการแก้ไขปัญหาเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น ซึ่งต้องการการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ในการขับเคลื่อนการออกแบบหลักสูตรเพศศึกษาสำหรับเด็กและวัยรุ่น สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ พัฒนาการทางเพศ สุขอนามัยทางเพศ สัมพันธภาพ พฤติกรรมทางเพศ ทักษะส่วนบุคคล และสังคมและวัฒนธรรม

บริบททางสังคมอำเภอลับแล

1. ประวัติศาสตร์วิถีชุมชนและบริบทชุมชนอำเภอลับแล

จากการศึกษาของนฤมล วัฒนพานิช (นฤมล วัฒนพานิช, 2555) ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ตามโครงการพัฒนาการเรียนรู้อัตนวิสัยทัศน์ แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง 2555 ซึ่งได้รวบรวมประวัติศาสตร์ การก่อกำเนิดชุมชนอำเภอลับแล ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิต ในช่วงก่อนการพัฒนาด้วยแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พบว่า อำเภอลับแลมีหลักฐานการตั้งบ้านแปลงเมืองมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย ซึ่งสะท้อนถึงการมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของการตั้งถิ่นฐานของคนในอำเภอลับแลในอดีต แต่จากบันทึกทางประวัติศาสตร์พบว่า เมืองลับแลได้ก่อเกิดเป็นชุมชนขึ้นหลังจากปี พ.ศ. 2100 ในชื่อ บ้านเชียงแสน ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงสมัยอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. 2034-พ.ศ.2231) จากพระเจ้าหงสาวดี ได้เกณฑ์กำลังพลจากเมืองเชียงแสนเพื่อไปตีกรุงศรีอยุธยา มีการทำสงครามกันในระหว่างทางกับหัวเมืองต่างๆ จนทำให้มีครอบครัวที่เบือนายการทำสงคราม 20 ครอบครัว ที่รวมถึงครอบครัวจากเมืองแพร่ น่าน หนีออกมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านเชียงแสนในปัจจุบัน จากนั้นก็มีการขยายชุมชนออกไป จึงทำให้คนในเมืองลับแลมีความผูกพันต่อท้องถิ่นเดิมของตนตามแบบอย่างบรรพบุรุษ

เมืองลับแล ในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-ปัจจุบัน) ในช่วงรัชสมัยรัชการที่ 4 และรัชการที่ 5 เริ่มเป็นที่รู้จักและเป็นที่สนใจจากคนภายนอก ในช่วงปี พ.ศ. 2437 ภายหลังจากจัดตั้งมณฑลพิษณุโลก เพราะพระมหากษัตริย์ที่สำคัญสองพระองค์คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 5 และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชการที่ 6 เสด็จประพาสเมืองลับแลในปี พ.ศ. 2444 และ พ.ศ. 2450 รวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์ที่สำคัญในราชวงศ์จักรีอีกหลายพระองค์ ซึ่งส่งผลให้มีการพัฒนาระบบการเกษตรที่สำคัญ เช่น การกั้นฝาย และสนับสนุนให้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เช่น การปลูกข้าว ทำสวนผลไม้ หมาก พลู และได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ มีภูมิประเทศที่สวยงาม อีกทั้งยังมีประเพณีและธรรมรักษาศาสนาที่สำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะวัดพระแท่นศิลาอาสน์ ซึ่งมีประวัติการก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และมีการ

ทำนุบำรุงมาอย่างต่อเนื่องอย่างจริงจังในสมัยรัชการที่ 5 นับเป็นความภาคภูมิใจในด้านจิตวิญญาณ จนถึงปัจจุบัน

2. บริบทชุมชนอำเภอลับแล

อำเภอลับแล อยู่ห่างจากอำเภอเมืองจังหวัดอุตรดิตถ์ ประมาณ 8 กิโลเมตร ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีภูเขาล้อมรอบถึง 3 ด้าน พื้นที่เป็นดินตะกอนหุบเขา มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร การประกอบอาชีพของประชาชนในอำเภอลับแลมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างลักษณะภูมิประเทศที่ค่อนข้างชัดเจน โดยแบ่งออกเป็น 3 เขตใหญ่ๆ คือ

บริเวณตอนเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณภูเขา เป็นพื้นที่ปลูกพืชสวนผลไม้ ได้แก่ ทุเรียน ลำไย มังคุด เงาะ ซึ่งนับเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของอำเภอลับแล ส่วนบริเวณพื้นราบระหว่างภูเขาใช้เป็นพื้นที่ทำนาข้าว ซึ่งในอดีตชาวสวนมีการนำผลผลิตจากป่าคือต้นตองงมาใช้ทำไม้กวาดจำหน่ายเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว

บริเวณตอนกลาง จะมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มที่สูง ซึ่งในบริเวณนี้จะปลูกพืชสวน เช่น มะพร้าว หมาก เป็นรายได้รองจากสวนผลไม้ บริเวณที่ราบจะใช้ทำนาในฤดูฝน และทำสวนผักในฤดูหนาวโดยเฉพาะการปลูกหอมแดงซึ่งเป็นสินค้าส่งออกของอำเภอลับแลที่มีชื่อเสียง

บริเวณตอนใต้ เป็นพื้นที่ราบลุ่มทั้งหมดผลผลิตที่สำคัญในแถบนี้คือ ข้าวและ เนื่องจากมีการพัฒนาระบบชลประทาน ซึ่งทำให้มีการส่งเสริมการผลิตได้ถึงปีละสองครั้ง อาชีพหลักของชาวลับแล คือ การทำอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวนผลไม้และปลูกพืชไร่ แบ่งออกเป็นเนื้อที่ทำนา 86,261 ไร่ ทำสวนผลไม้ เช่น ทุเรียน ลองกอง ลำไย กาแฟ หอม ข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วเขียว ถั่วเหลือง นอกจากนี้ยังมีอาชีพด้านการทำปศุสัตว์ เช่น การเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เป็นรายได้หลักของเกษตรกรในอำเภอลับแล

อำเภอลับแลซึ่งมีภูมิประเทศเป็นภูเขา มีอากาศเย็นตลอดทั้งปี และประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนผลไม้ โดยเฉพาะ ทุเรียน ลำไย มังคุด และลองกอง มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัด จึงเป็นพื้นที่เป้าหมายในการขับเคลื่อนงานด้านการส่งเสริมการเกษตร เอื้อให้เกิดการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ ทั้งด้านการเกษตรและด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดอุตรดิตถ์ เนื่องจากอยู่ใกล้เขตพื้นที่อำเภอเมืองเพียง 8 กิโลเมตร มีทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาโดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้ อำเภอลับแลเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจของจังหวัด สนับสนุนสินค้าทางการเกษตรเพื่อการกระตุ้นการส่งออกและการท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ ทุเรียน ลำไย ลองกอง มังคุด หอมแดง ข้าว ข้าวโพด เป็นต้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบริบทของชุมชนทั้งในเชิงโครงสร้าง

ทางกายภาพ การคมนาคมขนส่ง การศึกษา การสื่อสาร สาธารณูปโภค วิถีชีวิตของเกษตรกร การประกอบอาชีพ รวมไปถึงโครงสร้างครอบครัวและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

3. ประเพณี ความเชื่อเรื่องเพศ การแต่งงาน

ชาวลับแลซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทยยวนหรือชาวไทยเหนือ ประเพณีจึงมีความคล้ายคลึงกับชาวล้านนาไทย เช่น การสร้างบ้านเรือน การแต่งกายด้วยผ้าขึ้นตีนจก ซึ่งมีประเพณี การทอผ้าขึ้นตีนจก การทำอาหารที่คล้ายคลึงกับชาวไทยเหนือ กินข้าวในขันโตก การสืบทอด วัฒนธรรมมาจากชาวล้านนา เชื่อมโยงกับความเชื่อในเรื่องผี ซึ่งสะท้อนผ่านไปยังพิธีกรรมชุมชนที่ เชื่อว่านำมาซึ่งความสุขความเจริญ และขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกไป เช่น ประเพณีทำบุญ กลางบ้าน ประเพณีการทำบุญลาน ซึ่งเชื่อว่าช่วยให้เกิดความเป็นมงคลในการทำกรเกษตร นับได้ว่าความเชื่อในเรื่องวิญญาณและนับถือผี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นของชาวเหนือ เช่น ผีดี ที่เมื่อได้รับการเช่นไหว้ตามพิธีกรรมจะช่วยคุ้มครองคนในบ้านให้มีความสุข แต่ถ้าเช่นไหว้ผิด หรือ ชุมชน ทั้งในเรื่องพฤติกรรม การพูดจา หรือการกระทำ ก็อาจส่งผลให้ไม่เป็นที่ยอมรับขอผีดี ซึ่งเชื่อว่าจะมีการลงโทษในรูปแบบต่างๆ และกลายเป็นผีร้ายได้ ต้องมีการบวงสรวงเพื่อขอขมา โดยพิธีกรรมจะมีการเรียกชื่อผีที่คนลับแลนับถือทั้งหมด เข้ามารับการขอขมาในสิ่งที่ได้กระทำผิดไป ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ได้แก่ ผีเรือนหรือผีปู่ย่า ผีอารักษ์ หรือผีเจ้านาย ผีหม้อหนึ่งซึ่งทำหน้าที่ พยากรณ์ ซึ่งการนับถือผีได้นำมาซึ่งประเพณีแห่น้ำขึ้นโรงเพื่อบวงสรวงวิญญาณของ เจ้าฟ้า ส่ามกุมาร ปฐมกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองลับแล และพิธีห้วงผ้าซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีที่ทำให้ เจ็บป่วยโดยไม่มีสาเหตุ และเชื่อว่าเกิดจากผีกระทำ จากนั้นก็เป็นพิธีการเรียกขวัญเพื่อให้กลับมา มี สุขภาพการและใจที่ดี

จากรายงานการรวบรวมบันทึกประวัติศาสตร์เมืองลับแลของ นฤมล วัฒนพาณิข (นฤมล วัฒนพาณิข, 2555) ได้กล่าวถึง วิถีของการมีคู่ครองของคนลับแลในอดีตที่ผ่านมาว่า หนุ่มสาวชาวลับแลมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครอง มีคำสุภาพคำสอนในการตัดสินใจเลือกดู ให้มอง หาคณดีและคนที่เหมาะสมมาเป็นคู่ครอง เช่น ดูหญิงงามดูตอนหาปลา (เวลาดูผู้หญิงคนไหนงาม จะต้องดูตอนหาปลาเพราะเสื้อผ้าเวลาเปียกจะทำให้เห็นรูปร่างชัดเจน ดูผู้ชายมีปัญญาดูตอนกิน เหล้า (เวลาดูว่าผู้ชายคนไหนมีสติปัญญา จลาคดูขุมให้ดูเวลาที่ดื่มเหล้า เพราะผู้ชายเวลาที่ดื่มเหล้า แล้วชอบพูด มีอะไรจะพูดออกมาหมด) รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี เดินตามผู้ใหญ่ หมาไม่กัด ลูกไม้ หล่นไม่ไกลต้น ปูนอย่าขาดเต้า ข้าวอย่าขาดโถ่ง (คนเป็นแม่ศรีเรือนควรดูแลของกินของใช้ภายใน บ้านให้สมบูรณ์อยู่เสมอ) ซี้โพรงให้กระรอก คนมักง่าย ตายยาง กระโดกกระเดก เหมือนม้าดี กะโหลก ในขณะที่เดียวกันก็มีข้อห้ามของชุมชน เช่น เป็นลูกผู้หญิงไม่ให้ออกนอกบ้านตอนกลางคืน ไม่ดี ห้ามถอดเสื้อเรียรด ไม่เป็นที่เป็นที่ทาง ซึ่งเป็นส่วนที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและคุณสมบัติที่

คาดหวังของสังคมในเรื่องเพศ ชาวอำเภอลับแลส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การขัดเกลาทางสังคมในเรื่องเพศสำหรับลูกชายจึงมีหน้าที่สำคัญในการตอบแทนพระคุณพ่อแม่ และแสดงถึงความกตัญญูโดยการบวชเรียนเมื่อมีอายุครบ 20 ปี ก่อนที่จะออกไปมีครอบครัว

ประเพณีการแต่งงานและการหาคู่ครองของชาวลับแล นับว่ามีความเป็นลักษณะเฉพาะคือ ก่อนที่จะตกลงแต่งงานกันนั้น ชายหนุ่ม หญิงสาวมักมีโอกาสพบกันในงานประเพณี หรืองานบุญของหมู่บ้าน โดยหญิงสาวและชายหนุ่มจะได้มีโอกาสทำความรู้จักกันผ่านเครือญาติ และถ้ารู้สึกถูกใจ หลังจากกินอาหารเย็นแล้ว ฝ่ายชายจะไปเที่ยวบ้านฝ่ายหญิงเรียกว่า “แอ้วสาว” ในเวลากลางคืน ซึ่งฝ่ายหญิงจะเย็บปักถักร้อยหรือทอผ้าปั่นด้ายอยู่ตามลำพังในบ้านเรือน จะยกหมากพลูและน้ำดื่มมาต้อนรับ และมีการพูดจาเกี้ยวพาราสีกัน หากคู่ใดมีใจสมัครรักใคร่กันเป็นที่แน่นอนก็จัดพิธีสู่ขอ และจัดพิธีแต่งงาน เมื่อแต่งงานได้ 3 วันจะมีการทำพิธีไหว้หมากคือการแลกเปลี่ยนขันหมากหมั้น ระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงเพื่อนำกลับไปเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษฝ่ายตนที่บ้าน นอกจากนี้ฝ่ายหญิงจะทำขนม ต้มแดง ต้มขาวไปไหว้พ่อแม่ของสามี ซึ่งทางพ่อแม่ของสามีจะรับไหว้ด้วยสิ่งของเครื่องใช้เป็นสินน้ำใจตามสมควร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยด้านการสื่อสารเรื่องเพศระหว่างพ่อแม่และลูก

จากผลการศึกษาของ อรทัย อัจฉำ (ภฤติยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2551, หน้า 136-142) สังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากพื้นที่ 15 จังหวัด ในทุกภาคของประเทศไทยพบว่า บริบทครอบครัวของเด็กและเยาวชนที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย รวมถึงพฤติกรรมเสี่ยงในด้านอื่นๆ นั้นเกิดจาก 1) ครอบครัวขาดความใกล้ชิด/ไม่อบอุ่น/อ่อนแอ/เหินห่าง 2) ครอบครัวมีช่องว่าง สื่อสารกันไม่ได้ 3) ครอบครัวแตกร้าง 4) ครอบครัวไม่เคยอบรมสั่งสอนเรื่องเพศ หรือปลูกฝังความรับผิดชอบ 5) ครอบครัวสอนเพศศึกษาแต่ลูกต่อต้าน 6) ครอบครัวไม่ยอมรับการพกถุงยางอนามัย 7) ครอบครัวมีค่านิยมเชิงบวกต่อการดื่มสุรา

การศึกษาของ จารุณี กำลิ่งแก่ง (จารุณี กำลิ่งแก่ง, 2552) พบว่า การที่พ่อแม่ไม่สอนเพศศึกษาแก่ เด็กในครอบครัว เนื่องจากคิดว่าเด็กยังเล็กเกินไปที่จะให้เรียนรู้เรื่องนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ อรทัย หุจรินุพรพานิช และอภิชาติ จำรัสฤทธิ์รงค์ (ภฤติยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2551, หน้า 114-125) ในการศึกษาการเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่ที่มีไม่สามารรถลูกอายุ 13-14 ปี จำนวน 420 ครอบครัว ในพื้นที่กรุงเทพมหานครครอบคลุมเขตพื้นที่ชั้นใน ชั้นกลาง และชั้นนอก พบว่า พฤติกรรมสื่อสารเรื่องเพศของพ่อแม่ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่พบได้จากงานวิจัยอื่นๆ ที่ระบุว่า เป็นปัจจัยป้องกันหรือลดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของลูกได้นั้น ข้อค้นพบ

จากการศึกษาครั้งนี้กลับพบว่าการสื่อสารเรื่องเพศของพ่อแม่กับลูกอายุ 13-14 ปี ยังอยู่ในระดับต่ำ (ค่าเฉลี่ย 1.9 ในลูกชาย และ 2.1 ในลูกสาว จากค่าสูงสุดที่ระดับ 4) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพ่อแม่ไทย ยังไม่เห็นความสำคัญและมองเห็นความจำเป็นของการสื่อสารเรื่องเพศกับลูกในช่วงวัยนี้ หรืออาจเป็นเพราะพ่อแม่ส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการสื่อสารเรื่องเพศกับลูกก็ได้ จึงทำให้ไม่กล้าที่จะพูดกับลูกในเรื่องที่เกี่ยวกับเพศมากนัก

จากการศึกษาของจากการศึกษาของ อรพรรณ ทิมรอด (อรพรรณ ทิมรอด, 2548) พบว่าการที่บิดาสามารถให้ความรู้เรื่องเพศได้นั้นมีความสัมพันธ์กับเจตคติที่ดีในเรื่องเพศศึกษา มีความรู้เรื่องเพศศึกษา และรับรู้ว่าคุณเองมีความสามารถและมีบทบาทในการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วิศนีย์ บุญหมั่น (วิศนีย์ บุญหมั่น, 2550) ที่พบว่าการสื่อสารเรื่องเพศของพ่อกับลูกชาย ขึ้นกับประเด็นที่จะสื่อสาร เช่น เรื่องสุขอนามัย แต่ไม่สะดวกใจที่จะคุยกับลูกชายในเรื่องการจัดการกับอารมณ์ทางเพศ ซึ่งสะท้อนถึงเจตคติต่อเรื่องเพศของพ่อที่ยังไม่สามารถสื่อสารเรื่องเพศวิถีได้ครอบคลุมทุกมิติ จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวสรุปได้ว่าการสื่อสารเรื่องเพศวิถีศึกษาระหว่างพ่อแม่และลูกนั้นมีปัจจัยที่สำคัญคือ การมีเจตคติที่ดีต่อการสื่อสารเรื่องเพศวิถีของพ่อแม่ และความสัมพันธ์เชิงบวกในครอบครัวระหว่างพ่อแม่และลูก

2. งานวิจัยด้านสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ

จากการศึกษาของ กุลภา วจนสาระ (2551) พบว่า ปัจจุบันมีการเสนอข่าวสารเรื่องเพศผ่านสื่อสิ่งพิมพ์มีสัดส่วนประมาณ 9% ของเนื้อหาทั้งหมดโดยเนื้อหาของข่าวที่น่าเสนอยังมีความขัดแย้งในเชิงทัศนคติในเรื่องการสอนเพศศึกษาเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้อย่างเท่าทันกับกลุ่มที่ยังมีทัศนคติที่มองว่าการสอนให้เด็กเรียนรู้เรื่องเพศนั้นเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ "ก่อนวัยอันควร" ซึ่งประเด็นนี้ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่ายังคงมีความขัดแย้งในเรื่องของทัศนคติการสอนและการสื่อสารเรื่องเพศในระบบสังคมของวัฒนธรรมไทย และเป็นอุปสรรคที่ทำให้การกำหนดนโยบายด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องเพศในสังคมไทยไม่สามารถดำเนินการได้ ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้เรื่องเพศวิถีของวัยรุ่นด้วยกัน

จากการศึกษาประเด็นคำถามยอดนิยมในคอลัมน์ถามตอบเรื่องเพศย้อนหลัง 5 ปี (2546-2550) จากสื่อสามประเภท ได้แก่ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์รายวัน และนิตยสาร ของ ญาณธร เจียรรัตนกุล (2551, หน้า 31-42) พบว่า จากข้อคำถามที่ จำนวน 4,409 ข้อ มีประเด็นคำถามที่ถามผ่านสื่อ ได้แก่ 1) อวัยวะเพศหญิง ได้แก่ ประจำเดือน (34%) รองลงมาคือตกขาว และภาวะเจ็บป่วย 2) อวัยวะเพศชาย ได้แก่ ขนาด/การฝังมุก (38%) รองลงมาคือการขลิบและรูปร่าง 3) การช่วยตัวเอง ได้แก่ ผลกระทบ (82%) รองลงมาคือวิธีการและปริมาณที่เหมาะสม 4) เพศสัมพันธ์ ได้แก่ สมรรถภาพ (43%) รองลงมาคือผลข้างเคียงและความต้องการ 5) อนามัย

เจริญพันธ์ ประเด็นที่พบมากคือ วิธีการคุมกำเนิด (43%) รองลงมา คือ การตั้งครรรภ์ และการคลอด
 6) โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ได้แก่ โรคติดต่ออื่นๆ (52%) รองลงมาคือโรคเอดส์ 7) อັดลักษณะทาง
 เพศ ประเด็นชายรักชาย (52%) รองลงมาคือ หญิงรักหญิง และรักสองเพศ 8) สังคมและวัฒนธรรม
 ประเด็นที่พบมากคือ ความเหมาะสม/ดอกฟ้ากับหมาวัด (24%) รองลงมาคือการมีคู่มากกว่า 1 คน
 พรหมจรรย์ และ เขารักเราไหม 9) ความรุนแรง มากที่สุดคือการข่มขืน (62%) รองลงมา คือ เพศ
 พาณิชย์ และการใช้กำลังทำร้าย 10) ความสวยงาม ปัญหาที่พบมากคือ ความอ้วน/ผอม (50%)
 รองลงมาคือไม่พอใจรูปร่าง และ สิว/ฝ้า/หน้ามัน ตามลำดับ

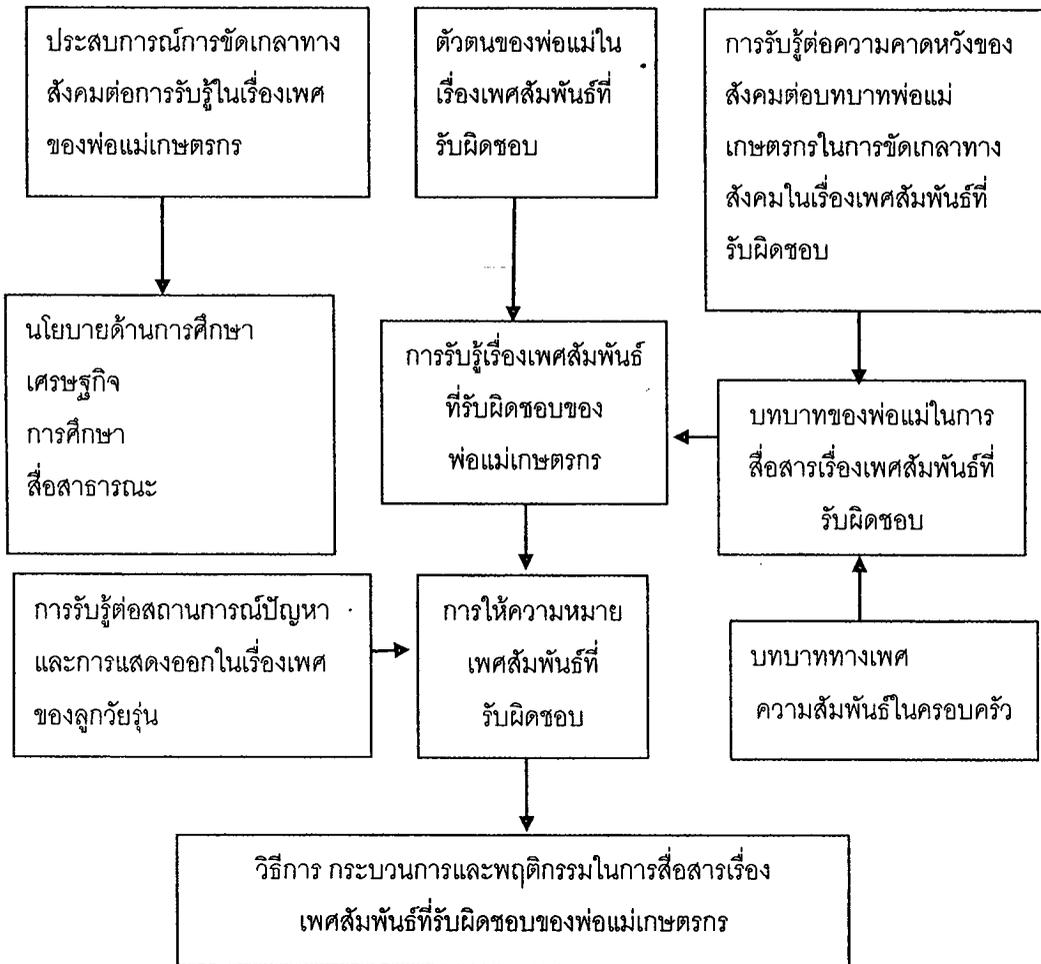
นอกจากนี้ สื่อยังมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมในเรื่องเพศในสังคมปัจจุบันซึ่งจากการศึกษา
 ของอรทัย อาจอ่า (กฤติยา อาชวนิจกุล และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2551, หน้า 144-146)
 ให้ความเห็นว่าปัญหาเรื่องเพศในวัยรุ่นไทยปัจจุบันเกิดจากปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ คือ
 1) การผลิตซ้ำจากการที่วัยรุ่นได้รับข้อมูลผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะโทรทัศน์ หนังสือ/แมกกาซีน
 หนังสือพิมพ์ การ์ตูนญี่ปุ่น การแพร่ภาพดาราที่แต่งตัวโป๊ การโฆษณา เทคโนโลยี/อินเทอร์เน็ต
 เป็นพลังของยุคดิจิทัลที่เข้าถึงคนทุกกลุ่มทุกวัย และมีแพร่กระจายทั้งในระดับหมู่บ้าน และตำบล
 รวมถึงโทรศัพท์มือถือที่ใช้เป็นอุปกรณ์สื่อสารที่วัยรุ่นนิยมใช้ รวมถึงพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ดารา สื่อ
 และสังคมที่เป็นตัวอย่างของการผลิตซ้ำพฤติกรรมเลียนแบบผู้ใหญ่ 2) การสอนเพศศึกษาใน
 สถานศึกษาที่ไม่ได้ผลเนื่องจากครูสอนตามใบงานและให้นักเรียนค้นคว้าเอง ซึ่งก็ใช้การคัดลอก
 จากหนังสือหรือสื่อต่างๆ ที่ขาดการคิดวิเคราะห์ และ 3) นโยบายของสังคม ที่ยังคงมีความขัดแย้ง
 ทางความคิดของผู้มีอำนาจในการกำหนดทิศทางเพศวิถีศึกษาของประเทศ สอดคล้องกับ
 การศึกษาของ มลฤดี ลาพิมล และคณะ (2551) พบว่า เพศวิถีในสังคมไทยเกิดจากกระบวนการ
 ประกอบที่หล่อหลอมให้เกิดเป็นค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติของคนในสังคม ประกอบด้วย
 1) อิทธิพลที่ส่งผ่านจากสถาบันทางสังคมหลักๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบัน
 ด้านการแพทย์ และสาธารณสุข ไปสู่ระบบความคิด ความเชื่อในเรื่องเพศวิถีของคนในสังคมรวมถึง
 ความคาดหวังในแต่ละเพศ 2) มิติของอำนาจที่มีนัยในด้านการต่อรองที่ส่งผลต่ออำนาจในการ
 สื่อสารเรื่องเพศ ความคิด ความเชื่อ และยังรวมถึงอำนาจหรือความไร้อำนาจทางเศรษฐกิจ และ
 ความเป็นผู้นำที่มีผลต่อการกำหนดบทบาทหน้าที่ในสังคมที่มีผลต่อเพศวิถี

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยมีทัศนะต่อเรื่องนี้ว่า วัฒนธรรมการสื่อสารเรื่อง
 เพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบในสังคมไทย เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดกรอบพฤติกรรมสัง
 สมการเรียนรู้จากวัฒนธรรม ด้วยการสร้างคติ ความเชื่อ ค่านิยม บทเรียนรู้ต่างๆ รวมทั้งนโยบาย
 ของภาครัฐ ซึ่งมีความเหมาะสมในบริบทของไทยแบบดั้งเดิม ที่ไม่เท่าทันต่อบริบททางสังคมใน

ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง รวมถึงการที่วัยรุ่นต่างรับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ผ่านสื่อต่างๆ จนกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ ที่มีกรอบคิดและวิถีปฏิบัติที่ต่างจากรุ่นของพ่อแม่ และเมื่อเปรียบเทียบปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน เป็นช่องว่างของการให้ความหมายในเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบระหว่างพ่อแม่และลูกวัยรุ่น

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาปรากฏการณ์การสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบระหว่างพ่อแม่และลูกวัยรุ่นชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในครอบครัวเกษตรกรจังหวัดอุดรดิตถ์ ได้นำทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ แนวคิดจิตวิทยาสังคม ของ จอร์จ เฮิร์ทเบิร์ต มิด (George H.M, 1967) มาเป็นแนวคิดในการออกแบบแนวทางการสัมภาษณ์โดยมีแนวทางในการศึกษาประกอบด้วยประสบการณ์การขัดเกลาทางสังคมในเรื่องเพศของพ่อแม่เกษตรกร ตัวตนของพ่อแม่ในเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ การรับรู้ต่อความคาดหวังของสังคมต่อบทบาทพ่อแม่เกษตรกรในการขัดเกลาทางสังคมในเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ ที่นำไปสู่วิธีการ กระบวนการ และพฤติกรรมที่แสดงออกในการสื่อสารเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบในชีวิตประจำวัน ทั้งภาษาพูด ภาษากาย ภาษาลักษณ์ ในเรื่องเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบของพ่อแม่ เกษตรกร ไปยังลูกวัยรุ่น และการแปลความหมายสารที่รับจากพ่อแม่ในขณะนั้นโดยลูกวัยรุ่น

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา